

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу

Форма навчання денна

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри Г.П. Склад
(підпис, ініціали та прізвище)

«___» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Розвиток туризму у Херсонській області: стан та перспективи»

зі спеціальності 242 «Туризм»

освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи Жданова (Гуркіна) Ксенія Володимирівна
(прізвище, ім. я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доцент Дробиш Людмила Володимирівна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім. я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	Стр. 3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	7
1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні.....	7
1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні.....	18
1.3 Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності.....	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	36
2.1 Організація туристичної діяльності в регіоні.....	36
2.2 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні.....	46
2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні.....	63
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Сучасний туризм – це сфера економіки та життєдіяльності суспільства, яка загалом тією чи іншою мірою інтегрує практично всі галузі. Саме це має стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни та її регіонів, стимулювати важливі галузі економіки, сприяти зміцненню позитивного іміджу України на світовій арені.

Роль туризму багатогранна. Він сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, залученню громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги. Сьогодні для багатьох країн туризм вже став провідним джерелом доходів. Україна за умови залучення інвестицій, також може зробити туризм дуже прибутковою справою. Тому галузь туризму для України, в світлі євроінтеграційних процесів, слід розглядати як одну з найбільш перспективних, валютоформуючих сфер економічної діяльності. При цьому ефективність туристичної діяльності буде залежати від постійного моніторингу ситуації на ринку туристичних послуг, ринкових досліджень змін геопросторових векторів туристських потоків з метою швидкого реагування на потреби та задоволення платоспроможного попиту споживачів, запровадження заходів із формування передумов зменшення сили впливу негативних чинників та розроблення стратегічних заходів розвитку туристичної діяльності у регіональному розрізі. Сьогодні підприємства сфери туризму перебувають під негативним впливом комплексу чинників мега-, макро- та мезосередовища, непередбачуваних за своїми обсягом, силою впливу та характером. Серед них слід виділити політичні, соціальні та екологічні колапси, воєнну агресію та інтервенцію на окремих територіях України, повільні темпи ліквідації наслідків світової фінансово-економічної кризи, проблеми, що виникають у співвідношенні попиту та пропозиції на ринку туристичних послуг, повільні структурні зміни у галузі

туризму та не готовність персоналу туристичних підприємств ефективно реагувати на зміни, що виникають у процесі господарювання суб'єктів туристичної діяльності. Нині розвиток туризму у регіонах стримується недосконалістю законодавчої бази, обмеженістю асортименту запропонованих послуг, відсутністю коштів на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва, наданням повноцінної інформації щодо можливих туристичних маршрутів тощо. З огляду цього нагальним є питання дослідження чинників розвитку туризму та визначення їх впливу на стан туристичної галузі й соціально-економічний розвиток регіонів.

Херсонщина має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси. Ця область єдина з усіх областей України має вихід до двох морів – Чорного й Азовського. Її морське узбережжя з чудовими піщаними пляжами простяглося більш як на 200 км. У курортній зоні на лазурному морському узбережжі знаходяться понад 300 різних оздоровчих закладів – санаторіїв, пансіонатів, туристичних баз, баз відпочинку та дитячих оздоровчих таборів. Серед туристичних баз відпочинку особливою популярністю користуються «Чорномор» і лікувально-оздоровчий центр «Співдружність» на Чорному морі, оздоровчий комплекс «Енергія» на Азовському морі.

Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Разом з тим, маючи всі можливості для розвитку туристичної галузі (наявність природно-кліматичних і ландшафтних умов, рекреаційних ресурсів, культурно-історичних пам'яток та культурної спадщини), туристичний потенціал даного регіону використовується не на повну потужність. Отже, багата історична спадщина, екологічно чисті зони та цілющі мінеральні води мають перетворити Херсонщину на центр туризму та

відпочинку як вітчизняних, так і іноземних туристів. У зв'язку з цим вивчення особливостей і перспектив розвитку туризму в регіоні на сьогодні залишається однією з найактуальніших проблем.

Методологічною і теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені питанням розвитку туристичної галузі, а саме таких провідних учених: Азарян О. М., Бейдик О. О., Дядечко Л. П., Жукової М. О., Зоріна В. І., Новосад Н. О., Кифяк В. Ф., Кіптенко В. К., Любіцевої О.О., Мальської М. П., Марценюк Л. В., Матвійчук Л. Ю., Немець Л. М., Моштаківа Н. В., Момонт Т. В., Комліченко О. О., Кудли Н. Є., Кузик С. П., Святохо Н. В., Сірик А. Є., Сегіди К. Ю., Фролової Ю. В., Шиманської В. В., Цьохли С. Ю. та інших.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження стану туристичної діяльності Херсонської області та перспектив її розвитку.

Об'єктом дослідження є туристична діяльність в Херсонській області.

Предмет дослідження – природно-ресурсна база та історико-культурні ресурси розвитку туризму в Херсонській області.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі були визначені та вирішені наступні *задачі*:

- визначені соціально-економічні чинники розвитку туризму;
- охарактеризована природно-ресурсна база розвитку туризму;
- визначена роль історико-культурних ресурсів у розвитку туристичної діяльності;
- досліджено стан туристичної діяльності в Херсонській області;
- виявлені особливості розвитку туристичної інфраструктури на Херсонщині;
- запропоновані основні напрями удосконалення розвитку туризму в Херсонській області.

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України та

Департаменту культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань розвитку туризму, науково-методичні публікації в періодичній пресі, матеріали науково-практичних конференцій та дані всесвітньої мережі Інтернет.

Для дослідження туристичних ресурсів були використані описовий, картографічний, статистичний *методи* та *засоби економічного аналізу* (табличний, порівняння, графічний). Обробка матеріалів здійснена з використанням сучасних засобів автоматизації.

Результати кваліфікаційної роботи на тему «Історико-культурні ресурси як чинник розвитку туризму на Херсонщині» було оприлюднено і схвалено на Кафедральному круглому столі «Туризм і молодь – 2019» 19 листопада 2019 року (м. Полтава, ПУЕТ).

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств сфери туризму. Запропоновані у роботі теоретичні і методичні рекомендації являються підґрунтям для подальшого розвитку туризму на Херсонщині.

У *структурі роботи* виділені вступ, 2 змістовних розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел, додатки. Робота містить 3 рисунка, 7 фото, 8 таблиць, 14 додатків. Список використаних джерел складає 86 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні

У сучасних умовах розвитку світової економіки туризм став однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей, що об'єднує та стимулює розвиток інших галузей, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види відпочинку і розваг, зокрема це культура, мистецтво, спорт, освіта, наука, фінанси, народні промисли, транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку тощо [72].

Сфера послуг і такі її складові, як готельний комплекс, туризм та рекреаційний бізнес, здатні зробити значний внесок у зростання валового внутрішнього продукту при відносно малих затратах та коротких термінах окупності. Крім того, прискорений розвиток сфери туризму та курортів сприяє динамічному розширенню внутрішнього ринку як основи стабільного економічного зростання в регіоні, оскільки передбачає максимальну консолідацію зусиль великого числа учасників.

Туризм – це особливий вид споживання матеріальних та духовних благ, послуг і товарів, що виокремлюється в самостійну галузь народного господарства [33]. Він є одним із найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Однак на сьогодні розвиток туризму стримується безліччю чинників, серед яких можна виокремити недосконалість законодавчої бази, обмеженість асортименту запропонованих послуг, відсутність коштів на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва, надання повноцінної інформації щодо можливих туристичних маршрутів тощо. Нині лише у містах-мільйонерах та загальноновизнаних зонах рекреації і туризму, окремих історичних та культурних центрах можна

отримати різноманітні туристичні послуги. Проте у більшості регіонів України є певні можливості щодо розвитку різних видів туризму (зокрема, промислового, оздоровчого, екологічного, екстремального тощо). З огляду цього нагальним є питання дослідження чинників розвитку туризму та визначення їх впливу на стан туристичної галузі й соціально-економічний розвиток регіонів.

Вивчення наукових праць з питань розвитку та функціонування туристичного ринку в Україні показало, що на сьогоднішній день не існує єдиного підходу щодо класифікації чинників, які визначають рівень розвитку туризму в країні та її регіонах. Тому розглянемо погляди окремих вчених щодо передумов та чинників розвитку туризму в Україні та її регіонах.

Розвиток туризму залежать від комплексу умов: природно-географічних, історико-політичних, соціально-економічних, демографічних, що склалися у суспільстві, і їх визначальних чинників [41]. Кожна передумова розвитку туризму може бути охарактеризована низкою чинників. Тому при аналізі чинників, що впливають на розвиток туризму, необхідно враховувати їх класифікацію. На жаль, донині серед вчених відсутня однаковість у цьому питанні.

Так, С. Ю. Цьохла наводить класифікацію чинників впливу на розвиток туризму за ступенем впливу (статичні і динамічні), напрямом (зовнішні і внутрішні), характером (екстенсивні та інтенсивні) і результатами впливу (позитивні та негативні) та виділяє чотири групи зовнішніх чинників розвитку туристичної індустрії: політичні, економічні, соціально-демографічні та науково-технічні чинники [85]. При цьому автор вважає основними чинниками, що впливають на розвиток туризму в регіоні, збільшення інвестицій в інфраструктуру, маркетинг і рекламу, розвиток внутрішніх ринків, зростання міжрегіонального співробітництва й міжгалузевих партнерств [86].

О. О. Бейдик та Н. О. Новосад класифікують суспільно-демографічні чинники розвитку туризму у шість груп, а саме: демографічні, соціальні, економічні, міжнародні, культурні та науково-технічні [3].

І. В. Зорін ще у 70-ті роки ХХ ст. запропонував конструктивну модель чинників розвитку туризму. На його думку їх слід поділяти на генеруючі та ті, що реалізують рекреаційно-туристичні потреби [34]. Російські вчені під його керівництвом при переліку основних чинників впливу на розвиток регіонального туризму виділяють групи статичних та динамічних, зовнішніх (екзогенних) та внутрішніх (ендогенних).

При поділі чинників розвитку туризму О. Шаблій використовував дві ознаки: територіально-просторову (загальнодержавні та регіональні) та приналежність до суспільних або природних процесів (соціально-економічні й природно-географічні) [46].

Поруч із фізико-географічними та суспільно-географічними чинниками розвитку і розміщення туризму С. П. Кузик запропонував вирізняти історико-культурні та геополітичні [31].

М. О. Жукова запропонувала «комплекс чинників, що впливають на розвиток туристичної галузі, поділити на дві групи:

- чинники, діючі незалежно від діяльності організацій туризму;
- чинники, що сприяють розвитку туризму, активно використовувані туристичними організаціями у своїй діяльності» [18]. Існуючі класифікації чинників, які впливають на розвиток туристичної галузі, були доповнені О. О. Комліченко (табл. 1.1.1).

Як видно з табл. 1.1.1, серед класифікаційних ознак автор виділяє групи чинників за механізмом впливу (об’єктивні і регулюючі), за інтересами (чинники залучення, які спонукають до подорожі, та чинники розподілу або диференціації попиту, які впливають на вибір місця подорожі) та за характером впливу (гальмуючі).

Дещо іншого підходу щодо класифікації чинників розвитку туризму дотримуються дослідники географії туризму. Більшість науковців пропонує вирізняти дві групи чинників розвитку туризму, а саме соціально-економічні та природні.

Таблиця 1.1.1

Класифікація чинників, які впливають на розвиток туристичної галузі [27]

Ознака класифікації	Група чинників	Чинники впливу
1	2	3
За ступенем впливу	Статичні (незмінні з часом)	– природно-кліматичні – географічні – культурно-історичні
	Динамічні (змінні)	– політичні – соціально-демографічні – фінансово-економічні – матеріально-технічні
За характером впливу	Екстенсивні	– чисельність населення – матеріально-технічне забезпечення – будівництво нових об'єктів
	Інтенсивні	– підвищення кваліфікації персоналу – інноваційно-інвестиційна діяльність – розвиток професійно-кваліфікаційної структури
	Гальмуючі	– кризи – мілітаризація економіки – політична нестабільність – зростання цін, інфляція – погіршення екології
За механізмом впливу	Об'єктивні	– природно-кліматичні – соціально-демографічні та географічні – культурно-історичні
	Регулюючі	– державна політика у галузі туризму – туристична освіта – наявність і зміст туристичного законодавства
За напрямом впливу	Зовнішні	– політичні – соціально-демографічні – фінансово-економічні – науково-технічні
	Внутрішні	– фінансово-ресурсний потенціал – організаційна структура – координація і управління діяльністю в туризмі – чисельність працівників, їх кваліфікація – чисельність представників туристичного бізнесу
За інтересами	Фактори залучення (спонукають до подорожі)	– природно-кліматичні та географічні – культурно-історичні – соціальні
	Фактори розподілу або диференціації попиту (впливають на вибір місця подорожі)	– туристичні ресурси – розвиток інфраструктури – рівень соціально-економічного розвитку країни

Продовження 1 таблиці 1.1.1

1	2	3
За змістом	Соціально-економічні	– реальні доходи населення – бюджет вільного часу – рівень освіти, професія, соціальний статус
	Демографічні	– відновлення населення – вікова, статева структура – сімейний стан
	Соціально-психологічні	– стереотип поведінки у вільний час, спосіб життя – традиції населення – ментальність нації
	Природно-географічні	– стан навколишнього середовища – місце проживання туриста
За географічною ознакою	Фізико-географічні	– ландшафтні і кліматичні умови – гідромережі
	Суспільно-географічні	– географічне розміщення регіону – населення та трудові ресурси – інфраструктура
	Історико-культурні	– наявність історичних пам'яток – наявність культурної спадщини
	Геополітичні	– політична стабільність і політична культура – відсутність конфліктів – відношення населення до іноземних туристів
За територіальною ознакою	Загальнодержавні	– політичні – соціально-демографічні – фінансово-економічні – науково-технічні
	Регіональні	– туристично-рекреаційні ресурси – розвиток інфраструктури – рівень соціально-економічного розвитку регіону
За дієвістю впливу	Ті, що генерують	– розвиток суспільного виробництва – розвиток трудових ресурсів – потреба у відновленні працездатності та здоров'я
	Ті, що реалізують	– зростання матеріального і культурно-освітнього рівня життя – зростання фонду вільного часу – розвиток транспорту і комунікацій – розширення сфери послуг – розширення фонду рекреаційних територій
За результатами впливу	Позитивні	– політична стабільність – зростання ВВП та реальних доходів – розвиток інфраструктури – впровадження інновацій – зростання інвестицій

Продовження 2 таблиці 1.1.1

1	2	3
За результатами впливу	Негативні	<ul style="list-style-type: none"> – економічна криза, зростання цін, інфляція – мілітаризація економіки – політична нестабільність – погіршення екологічної ситуації

Однак, усі чинники, які прямо чи опосередковано можуть впливати на особливості функціонування туристичної галузі в Україні, прийнято поділяти на зовнішні та внутрішні, а також чинники безпосереднього оточення (рис. 1.1.1).

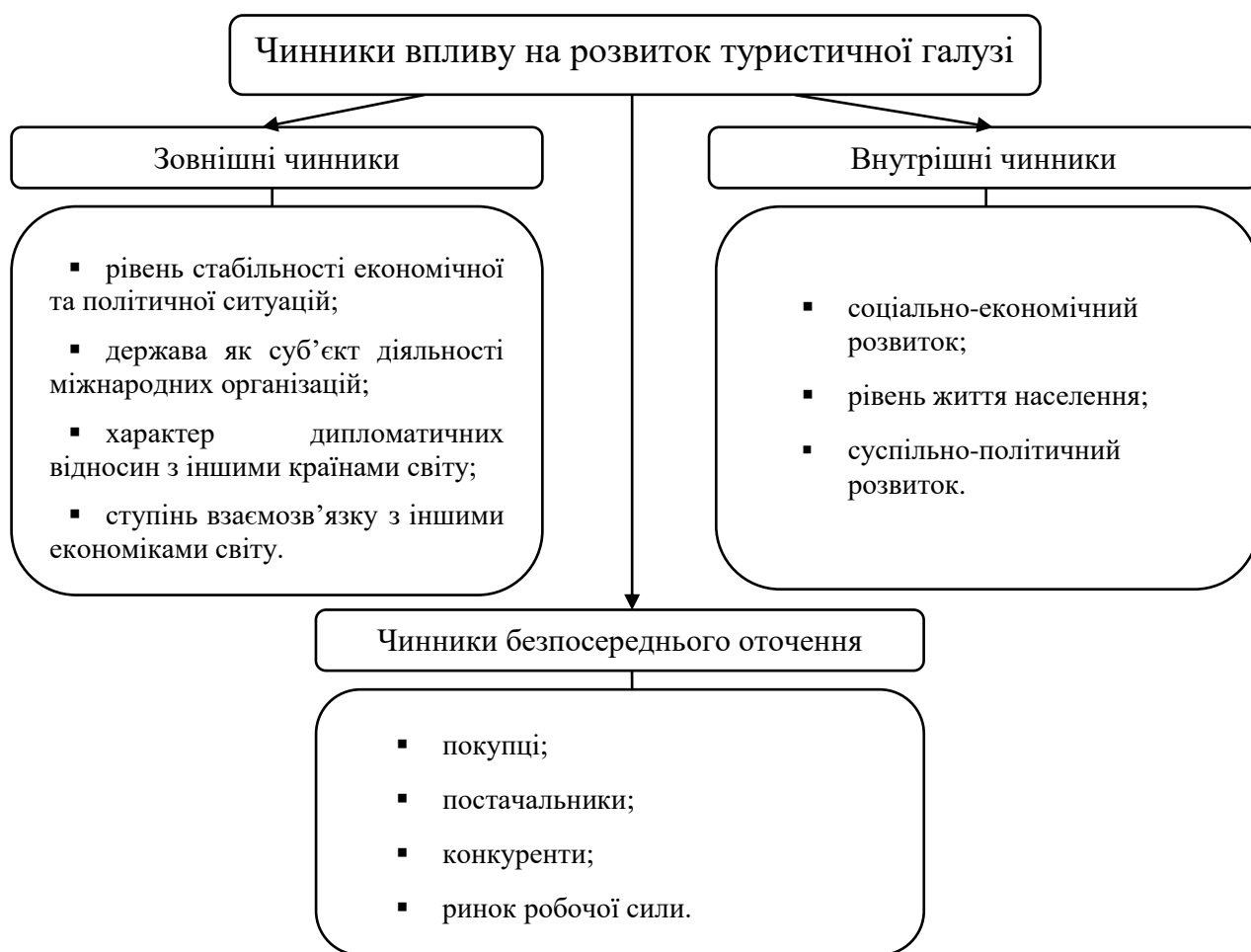

Рис. 1.1.1 – Класифікація чинників впливу на розвиток туристичної галузі [розроблено автором на основі 77]

З рис.1.1.1 видно, що зовнішні чинники пов'язані безпосередньо з державою та її положенням у міжнародному середовищі, а внутрішні – з

основними економічними показниками, що характеризують рівень соціального та економічного розвитку. Чинники безпосереднього оточення можна віднести як до внутрішніх, так і до зовнішніх. Проте їх виокремлення пов'язано з тим, що вони в сукупності створюють найближче оточення туристичної галузі та справляють на неї вплив, відмінний від інших чинників.

Таким чином, за результатами дослідження можемо зробити висновок про те, що відсутність єдиного підходу до класифікації чинників розвитку туристичної галузі України, і, відповідно, їх усталеної взагальної класифікації, не є перешкодою при їх аналізі. Для віддзеркалення специфіки розвитку туристичної галузі вчені використовують різні підходи до визначення пріоритетних чинників розвитку туризму у тому чи іншому регіоні. Розмаїття чинників та їх комплексний аналіз дає можливість більш повно оцінити стан розвитку туристичного ринку та отримати реальну інформацію про особливості функціонування ринку туристичних послуг як в цілому по країні, так і в окремо взятих регіонах. На нашу думку, досліджувати окремо кожен з чинників не є ефективним, оскільки в результаті такого дослідження можна отримати лише характеристики впливу окремо взятого чинника на ринок туристичних послуг. Тому найбільш ефективним є підхід, який розглядає сукупний вплив усіх чинників на ринок туристичних послуг, а це дає змогу приймати ефективні управлінські рішення. Такий підхід реалізується у вигляді SWOT-аналізу, тобто вивчаються сильні, слабкі сторони туристичної діяльності та визначаються загрози й можливості її розвитку. SWOT-аналіз дозволяє виявити та дослідити головні чинники розвитку та їх вплив на сферу туристичних послуг, їх взаємодію з іншими аспектами функціонування економіки на даний момент часу та розвитку даного ринку в перспективі.

Так, до сильних сторін розвитку туризму належать такі чинники як сприятливе географічне розташування та сприятливі кліматичні умови. Ці чинники є ключовими, оскільки визначають потенційні можливості у розвитку туристичної індустрії кожної країни. Помірний кліматичний пояс, у якому знаходиться Україна, і різноманітний географічний ландшафт (гірська

місцевість, територія з морським узбережжям) дає можливість розвивати туризм упродовж усього року.

До слабких сторін слід віднести чинники, які пов'язані з низьким рівнем розвитку інфраструктури та низьким рівнем розвитку сервісного обслуговування. Низька якість дорожнього покриття, багато застарілих інфраструктурних об'єктів не сприяють притоку не лише іноземних туристів, але й заважає розвитку внутрішнього туризму. Низький рівень обслуговування клієнтів спонукає вітчизняних туристів віддавати перевагу закордонним курортам, де значно вища якість туристичних послуг при майже однаковому ціновому рівні. Нестабільний розвиток економіки, несприятлива епідеміологічна ситуація, нестабільна політична ситуація та воєнний конфлікт на сході знижують темпи розвитку туристичної індустрії та гальмують розвиток туризму у регіонах, відвертають потенційних туристів відвідувати Україну. Цим самим знижується туристичний імідж України серед інших країн світу.

При прогнозуванні та плануванні розвитку туристичної галузі регіону необхідно враховувати дію чинників, які найчастіше використовуються у дослідженнях, а саме зовнішніх (екзогенних) і внутрішніх (ендогенних), які в туризмі мають специфічні прояви. Так, серед зовнішніх чинників, які впливають на розвиток туристичної галузі регіону, виділяють такі групи: політичні, фінансово-економічні, соціально-демографічні, науково-технічні (рис. 1.1.2).

Потенційні можливості розвитку туризму в Україні та її регіонах пов'язані, перш за все, з розвитком інфраструктури, підвищенням якості сервісу та створенням позитивного туристичного іміджу. Разом з тим, слід враховувати, що потенційні можливості розвитку є досить розгалуженими. Проте розвиток інфраструктури, підвищення якості сервісу та створення позитивного іміджу є необхідними складовими у розвитку туристичного ринку.

Реалізація вказаних вище чинників, враховуючи сильні сторони у розвитку туристичного ринку, може принести найкращі результати.

Рис. 1.1.2 – Зовнішні чинники впливу на розвиток туристичної галузі регіону [складено за джерелом 27]

В останні роки в Україні, не дивлячись на складне економічне та політичне становище, приділяється значна увага реформам і змінам у сфері туристичної індустрії. Цільовим документом щодо сталого розвитку туризму в Україні є «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [78], де чітко вказано на пріоритетність розвитку туристичних територій.

Головні пріоритети реформ у сфері туризму полягають у збереженні природної та культурної спадщини, підвищенні її привабливості для туристів (вітчизняних і іноземних), створенні іміджу України як туристично-розвиненої держави зі стабільною економікою та політичною ситуацією.

Отже, для Херсонської області, де є всі передумови для інтенсивного розвитку як внутрішнього, так і іноземного туризму, туристична галузь являється стратегічним вектором її розвитку. Основні орієнтири щодо розвитку туризму на Херсонщині задекларовані у «Програмі розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки», затвердженій Рішенням XXII сесії обласної ради VII скликання 14.12.2018 р. № 1095 [72].

Однак, як показали результати проведеного дослідження, інтенсивність розвитку туризму у даному регіоні залежить від впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. На нашу думку, позитивний і негативний вплив на стан розвитку туристичної галузі справили саме внутрішні чинники, які характеризують рівень соціального та економічного розвитку Херсонщини (рівень розвитку галузей національного господарства, рівень розвитку транспортних мереж, характер міграційних процесів, демографічна структура населення та структура зайнятості, а також рівень розвитку та впровадження інноваційних технологій). Крім цього слід назвати і такі чинники, як:

- зростання добробуту і прибутків населення, що істотно вплинуло на структуру споживчих витрат;
- збільшення тривалості вільного часу населення;
- стрімкий розвиток науково-технічного прогресу зумовив розвиток автомобільного транспорту, авіасполучення, безпеки морських перевезень, засобів комунікації і інформаційних технологій;
- урбанізація (туризм дає можливість багатьом людям тимчасово втекти з великих міст і повернутися до природи);
- трансформація суспільної свідомості (зміна в системі духовних цінностей споживача та зміна в теоретичній концепції вільного часу).

На формування туристично-рекреаційного комплексу Херсонщини та його розвиток позитивний вплив мало те, що вона посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Область має вигідне

геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси. Усі ці переваги сприяли динамічному зростанню основних показників туристичної діяльності, що позитивно вплинуло на соціально-економічну ситуацію у регіоні в цілому [72]. Найбільш значущими серед чинників, що визначають потреби в туризмі й істотно впливають на вибір його видів, є соціально-економічні (чинники, пов'язані з умовами проживання людини та характером її діяльності). Так, підвищення рівня добробуту суспільства надає можливість збільшити витрати на туризм та ефективно використовувати вільний час. Підвищення рівня освіти спонукає людину до знань та естетичних потреб, вона прагне познайомитися з побутом, історією та умовами життя в інших країнах.

Впливовими чинниками подальшого розвитку туристичного ринку Херсонщини будуть: демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість тощо.

Згідно прогнозів ВТО в перспективі основними чинниками розвитку туризму будуть:

- науково-технічний прогрес та підвищення якості життя;
- збільшення тривалості вільного часу;
- стан оточуючого середовища.

Нині в Україні відбувається процес перетворення туристичної галузі в одну із провідних галузей економіки. Держава всіляко підтримує розвиток туризму прийнявши низку Указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України стосовно розвитку туризму. При цьому особливий акцент робиться на ефективному використанні регіональних туристичних ресурсів та наповнення держаного і місцевих бюджетів за рахунок прискореного розвитку туристичної галузі.

1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні

Природні ресурси Херсонської області включають мінеральні, сировинні, лісові, а також водні та рекреаційні ресурси.

Мінерально-сировинні ресурси характеризуються незначними запасами корисних копалин, порівняно невисоким ступенем їх геологічної вивченості та освоєння.

Область володіє рядом корисних копалин: пісок, глина, вапняки, солі Сивашу, торф, також лікувальні грязі, цементна сировина і цегельно-черепичні глини. Виявлено запаси бокситів.

Слід відмітити, що ресурсний потенціал області має сприятливі можливості для подальшого розвитку галузі будівельних матеріалів. Розвідані запаси карбонатних порід Боброво-Кутського родовища сприяють виробництву цементу. Подальше нарощування виробництва силікатної продукції можливе за рахунок освоєння Цюрупинського родовища пісків з запасами понад 100 млн. м³. В області 16 родовищ будівельного каменю з запасами понад 29 тис. м³; піску для пісочниць локомотивів – понад 600 тис. м³; три родовища з цементною сировиною – понад 400 млн. тонн; цементно-черепичної сировини – 19 родовищ з запасами понад 36 млн. м³ тощо.

Херсонська область є одним із регіонів, які недостатньо забезпечені власними паливно-енергетичними ресурсами. Незначні газові родовища не забезпечують потреб господарства і мають місцеве значення.

У туристичному використанні Херсонщини вагоме значення мають лісові та мисливські угіддя. Однак лісів порівняно мало, як і питної води. Ліси, в основному сосна, біла акація, займають площу понад 200 тис. га. У степах і лісах багато дичини, зокрема мисливської – оленів, диких свиней, козуль, дроф, сірих куріпок, фазанів, перепілок, а в ріках і озерах риби – осетрових, лящів, сомів та ін. Лісовий фонд і його якісні параметри становлять передумову розвитку масового відпочинку й лікування. Херсонська область має вихід до моря, що дає їй морські продукти.

Водні ресурси. Херсонська область розташована на півдні України в Причорноморській низині, степовій зоні, на нижній течії Дніпра. Омивається Чорним і Азовським морями, а також Сивашем (Гнилим морем) та Каховським водосховищем. Водні об'єкти Херсонської області займають 430,5 тис. га.

Особливістю узбережжя Херсонщини є той факт, що саме тут знаходиться кілька природоохоронних територій загальноукраїнського та міжнародного значення – Чорноморський біосферний заповідник, Азово-Сиваський та Джарилгацький національний парк (Додаток А).

Всього на Херсонщині 69 територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Так, з трьох біосферних заповідників України, два перебувають на території Херсонської області: Чорноморський та «Асканія-Нова» ім. Ф.С. Фальц-Фейна.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.С. Фальц-Фейна – це близько 11 тис. га цілинного типчаково-ковилового й полинового степу, знамениті дендрологічний і зоологічний парки (Додаток Б). Парк був заснований бароном Фрідріхом Фальц-Фейном у незайманих степах, населених численними чередами куланів і сайгаків, зграями степових птахів. Щоб зберегти для нащадків цей дивосвіт з його незайманою плугом рослинністю та рідкісним тваринним світом, він першим у світі вивів з господарського землекористування понад 10000 га й організував в Асканії-Новій степовий резерват. У ньому і донині збереглися у своєму первісному вигляді незаймані людиною 478 вищих рослин (багаторічних та однолітніх), з яких до Червоної книги України занесено 13 видів. Але видатний асканійський природолюб не обмежився тільки збереженням у своєму родовому маєтку унікального природного комплексу – цілинного степу.

Упродовж 1874-1916 рр. в Асканії-Новій було засновано також чудовий зоопарк, поповнивши таврійський світ багатьма рідкісними тваринами і птахами з усіх континентів планети. І знову ж таки першим у світі Фальц-Фейн завіз з Монголії у 1899 р. дикого коня Пржевальського (Додаток Б). Поруч

мирно пасуться гурти чорних бізонів, буйволи, зебри Греві, блакитні антилопи, кулани туркменські. З кожним роком тваринний та пташиний світ поповнюється у цьому своєрідному музеї під відкритим небом, в якому нараховується понад 5 тисяч особин 111 видів ссавців і птахів.

У 2001 році колекція тварин Асканійського зоопарку була оголошена Національним надбанням України. Та численних туристів, яких з кожним роком приїздить до Асканії все більше не менше дивує й дендропарк заповідника (Додаток Б). Адже він створений (спочатку на площі 28 га) у колись зовсім безводному степу. З багатьох куточків світу сюди завезли й висадили з 1885 по 1902 рік понад 220 видів листяних та хвойних порід. Проект дендрологічного парку на Всесвітній виставці в Парижі (1889 р.) одержав Золоту медаль. Він є пам'ятником садовопаркової архітектури ХІХ століття. Сьогодні паркова зона біосферного заповідника, який з 1994 року носить ім'я свого засновника Ф. Е. Фальц-Фейна, розширена ще більш як на 100 га.

По загальній площі найбільшим на півдні України є Чорноморський біосферний заповідник, що знаходиться на території Голопристанського району і частково Очаківського сусідньої Миколаївської області. Його загальна площа перевищує 89 тисяч гектарів, з яких 14148 га – суша, а решта – акваторія Тендрівської і Ягорлицької заток (Додаток В). Він займає величезну водну акваторію з островами й прибережними косами.

Флора заповідника досить розмаїта – налічується близько 700 видів рослин. З яких 37 – рідкісні, занесені до Червоної книги України. Багатий і розмаїтий тваринний світ, зокрема, орнітофауна. Тут зареєстровано 300 видів птахів, з яких близько 140 гніздяться.

Заповідники «Асканія-Нова» та Чорноморський є природоохоронними науково-дослідними установами міжнародного значення, що входять до всесвітньої мережі біосферних резерватів і тісно співпрацюють з ЮНЕСКО. Крім того, заповідник «Асканія-Нова» входить до сімки природних чудес України (Додаток Г).

В Азово-Сиваському державному заповідно-мисливському господарстві

живуть шляхетні олені, козулі, лисиці, качки, гусаки та інші тварини.

Національний природний парк «Олешківським піски» (Додаток Д) – це унікальний природний об’єкт, що не має аналогів не тільки в Україні, але й у Європі. На цій території, що займає кілька районів Херсонської області, переплелися всі принади природи. Найбільша пустеля, що розташована на Лівобережжі Херсонської області, офіційно визнана єдиною в Європі. Хоча пустелею її назвати важко, скоріше, це напівпустеля – за температурним режимом і кількістю опадів.

До природно-заповідного фонду Херсонської області входить Дніпро та прилеглі території, їх називають одним з найцінніших природних заплавно-літоральних комплексів Європи. У дельті Дніпра і на прилеглих територіях збереглися типові рідкісні угруповання заплавлених лісів, боліт, лук, піщаних степів, степових схилів Дніпра та балок, відшарування гірських порід. Саме в цьому місці зосереджено велике розмаїття рослин: 54 види – «червонокнижні», 23 рідкісні угруповання, які занесені до Зеленої книги України.

Дельта Дніпра володіє унікальним рекреаційним потенціалом, 2/3 території якої займають плавні з надзвичайним різноманіттям рослинного і тваринного світу, а ще 1/3 – займають острови та чисельні рукави, озера і протоки (Додаток Е). Природні умови цієї місцевості сприятливі для розвитку екологічного туризму, організованого відпочинку населення та інших видів рекреаційної діяльності.

Традиційно, під туристично-рекреаційними ресурсами розуміють сукупність об’єктів природного, природно-антропогенного, соціального походження, які використовуються для туризму та рекреації впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності

Існує значна кількість класифікацій туристично-рекреаційних ресурсів. Ґрунтуючись на суспільно-географічному підході, туристично-рекреаційні ресурси поділяються на природно-географічні (природні та природно-антропогенні) та суспільно-географічні (історико-культурні, біосоціальні, подієві, інфраструктурні). Поєднання різних видів туристично-рекреаційних

ресурсів формує фундамент для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності. Зрозуміло, що природні ресурси являються більш «усталеним» ресурсом, ніж суспільно-географічні. Стосовно останніх можна говорити про історичне та культурне надбання, яке має територія, в той же час, варто розуміти можливості його розширення, та головне – особливості соціально-економічного розвитку, що сприяє або гальмує розширення природно-антропогенних та усіх видів суспільно-географічних ресурсів.

Завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу Херсонська область визначається значним розвитком туризму та рекреації. Як відомо, область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти, помірно-континентальний посушливий клімат. Область розташована в степовій зоні, в нижній течії р. Дніпра. Південні райони Херсонської області омивають води Чорного та Азовського морів, берегова лінія розчленована, тут є значна кількість заток і кіс-островів. На території області багато річок, у тому числі р. Дніпро (плавнева зона якого з великими просторами болотистих островів, рясно порізаних складною мережею рукавів, проток, єриків і озер) та р. Інгулець (найзвивистіша річка рівнинній частині Європи). У межах області розташована значна кількість озер різного походження (солоні і грязьові), також є джерела мінеральних і геотермальних вод.

Природно-антропогенні туристично-рекреаційні ресурси Херсонської області представлені об'єктами загальнодержавного значення (2 біосферних заповідника, 1 національний природний парк, 1 дендрологічний парк та 7 різноманітних заказників) та місцевого значення (у тому числі: заказники, пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища). В цілому, об'єкти природно-заповідного фонду Херсонщини займають 15,9 % від площі усієї території області (4520,3 км² із 28461 км²), із них 3998,6 км² – загальнодержавного значення, що в загальнонаціональному масштабі складає 14,5 % (територія загальнодержавного природно-заповідного фонду України складає 28 тис. км²).

Розподіл закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Геніченський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони). Тож, низка інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів сформувалась багато десятиліть тому, постійно трансформуючись.

Туристично-рекреаційний комплекс в Херсонській області сформувався ще за радянської доби і був спрямований здебільшого на оздоровлення населення. При цьому найбільше розвинуто було санаторно-курортне господарство (санаторії, пансіонати та дитячі літні табори). Туристично-рекреаційне господарство області, з одного боку, є однією із галузей спеціалізації економіки регіону, а з іншого – сприяє оздоровленню населення регіону та всієї держави. Враховуючи значні туристично-рекреаційні ресурси даного регіону, важливо зосередити увагу на їх ефективному використанні. Адже відомо, що туристично-рекреаційне природокористування виконує такі важливі функції:

- задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного і розумового здоров'я суспільства (соціальна функція);
- відновлення робочої сили, прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях з активною туристсько-рекреаційною діяльністю, створення нових робочих місць (економічна функція);
- попередження деградації природних рекреаційних комплексів (природоохоронна або екологічна функції).

Таким чином, туристично-рекреаційні ресурси Херсонщини, включаючи в себе природні та суспільні, є відображенням географічного положення, природних умов та ресурсів, результатом первинного заселення та формування поселенської мережі в різні історичні періоди, особливостями господарського

освоєння, спеціалізацією регіону та сучасного соціально-економічного розвитку. При цьому наявність та використання туристично-рекреаційних ресурсів в Херсонській області мають суттєві територіальні особливості.

1.3 Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності

В умовах ринкової економіки розвиток туризму в Україні набув пріоритетного значення. Туризм став джерелом поповнення державного і місцевих бюджетів, створення нових робочих місць, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення населення. У зв'язку з цим на державному рівні була розроблена і схвалена «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [78]. Згідно цього документа умовами сталого розвитку сфери туризму та курортів в Україні є розвиток туристичних територій. При цьому важливу роль у розвитку туристичної діяльності в окремих регіонах відіграє екологічний стан довкілля та розвиненість туристичної інфраструктури. Якщо розвиток того чи іншого виду туризму в кожному регіоні залежить від диференціації рекреаційних ресурсів та рівня регіонального соціально-економічного розвитку, то туристична привабливість – від поєднання природних та історико-культурних ресурсів. Отже, на сьогодні туризм є тим соціальним інструментом, ефективно використання якого стимулює як регіональний економічний розвиток, так і економічний розвиток країни в цілому.

У контексті сказаного розвиток туристично-рекреаційної сфери Херсонщини набуває все більшого значення, оскільки вона стає визначальною для розвитку економіки та соціальної сфери регіону, зумовлює інтеграцію у світову туристичну індустрію. Основні орієнтири щодо розвитку туризму на Херсонщині задекларовані у «Програмі розвитку туристично-рекреаційного комплексу Херсонської області» на 2019-2021 роки, затвердженого

Управлінням культури і туризму облдержадміністрації Херсонської області у 2017 році [72].

Результати проведеного дослідження показали, що за концентрацією та різноманітністю історико-культурних рекреаційних ресурсів у Херсонській області можна виділити чотири групи районів, а саме:

1 група. Райони з найбільш значними та різноманітними ресурсами (м. Херсон, Цюрупинський, Білозерський, Голопристанський, Каховський і Бериславський райони).

2 група. Райони з середнім за рівнем концентрації та різноманітністю потенціалом рекреаційних ресурсів (Скадовський, Генічеський, Великоолександрівський і Чаплинський райони). Згідно зі статистичними даними, найбільша кількість рекреаційних закладів зосереджена у м. Скадовську та Скадовському районі (36 %).

3 група. Райони із спеціалізованим історико-археологічним потенціалом (Нововоронцовський, Горностаївський, В. Лепетиський, В. Рогачицький райони).

4 група. Райони із найменшим культурно-історичним та соціально-економічним потенціалом (Високопільський, Н. Сірогозський, Н. Троїцький, Іванівський і Каланчацький райони).

Проведене нами порівняння природних та культурно-історичних і соціально-економічних рекреаційних ресурсів Херсонщини свідчить про нерівномірність та неузгодженість їх розміщення. Здійснене районування вказує не тільки на різноманітність, неоднорідність та нерівномірне розміщення рекреаційних ресурсів, але й залежність стану їхнього використання від соціально-економічних умов, які стимулюють або обмежують його. При цьому важливим є врахування екологічних чинників рекреаційного природокористування, які можуть докорінно змінювати уявлення про наявний рекреаційний потенціал даного регіону. Однак ситуація, що склалася у розміщенні рекреаційних ресурсів, не є недоліком для їхнього регіонального використання та розвитку рекреації взагалі, оскільки дозволяє спеціалізувати її

у різних видах діяльності та охопити більші території ринком рекреаційних послуг.

На Херсонщині налічується більше 5 тис. об'єктів історико-культурної спадщини (зокрема легендарні Кам'янська та Олешківська Січі (Додаток Ж), скіфські кургани, античні городища, залишки турецьких укріплень, козацькі хрести, багаточисельні храми).

До історико-культурних рекреаційних ресурсів відносяться: історико-археологічні, архітектурно-громадські, архітектурно-культові, героїко-патріотичні, науково-пізнавальні, мистецькі і комплексні.

Так, надзвичайно багатими та різноманітними є історико-археологічні ресурси Херсонщини, які пов'язані з різними історичними періодами:

1. Леонтієвською пізньопалеолітичною стоянкою та її кременевими знаряддями (9 тис. р. до н.е.) поблизу с. Михайлівки Нововоронцовського району.

2. Неолітичною стоянкою поблизу с. Катри Горностаївського району (VI – IV тис. р. до н.е.) (фото 1.3.1).

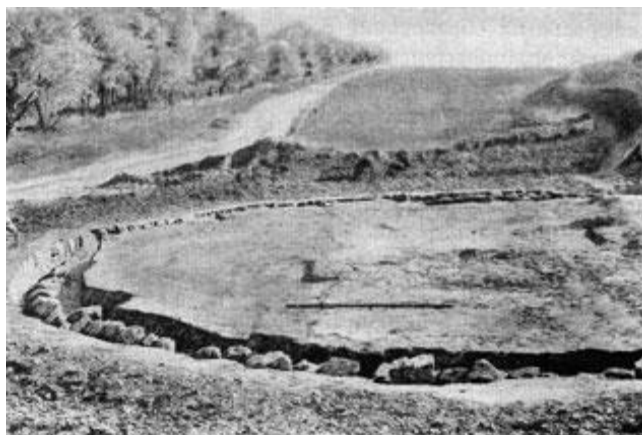

Фото 1.3.1 – Неолітична стоянка, с. Катри Горностаївського району

3. Унікальними поселеннями епохи раннього металу (IV тисячоліття до н.е.) поблизу смт В. Лепетиха та с. Михайлівки Нововоронцовського району.

4. Кургани та антропоморфні стели епохи бронзи – ямної та катакомбної культур (найбільш відомі – поблизу с. Широкої балки та с. Чорнобаївки

Білозерського району; с. Катри Горностаївського району) (фото 1.3.2).

Фото 1.3.2 – Кургани та антропоморфні стели епохи бронзи

Так, історичну пам'ятку про кіммерійців – представників епохи бронзи на терені краю – несуть поселення біля сучасних сіл Солонці Цюрупинського району та Заводівки Горностаївського району. Рабовласницький лад на території краю пов'язаний із легендарними скіфами та греками. Знамениті скіфські «царські» кургани та їх багаті археологічні знахідки приурочені до північних районів області – В. Рогачицького та В. Олександрівського, а також нижнього Дніпра. Понад 2,5 тис. років тому сучасне Херсонське причорномор'я було колонізовано елінами. Найбільш відомим було м. Ольвія, знахідки з якого зберігаються в обласному краєзнавчому музеї. Отже, найдавніші історико-археологічні пам'ятки приурочені до наступних ареалів: найдавніші стоянки – В. Лепетиський і Н. Воронцовський райони; давні стоянки – Білозерський та Горностаївський райони; поселення кіммерійців – Цюрупинський та Горностаївський райони; скіфські кургани – Н. Воронцовський, В. Рогачицький, Кериславський, В. Олександрівський, Каховський, Голопристанський райони (всього понад 120 пам'яток, понад 30 поселень і городищ); грецькі колонії-міста – Голопристанський та Цюрупинський райони. Значні археологічні знахідки належать також до епохи та історії кочових народів – гуннів (Цюрупинський, Бериславський райони), половців – практично по всій території області.

Цюрупинськ відомий як місто-наступник давньоруського міста Олешня,

яке вперше згадується в літописі 1084 р. Надзвичайно багато історичних свідчень є про володіння краєм турецькою імперією та кримським ханством. Зокрема, це залишки укріплень та фортець у м. Беристлав (колишній Кезікермен), с. Тягинці (Тягин), Генічеську (Дженічі). Історію запорізьких козаків засвідчують останки Каменської Січі (с. Республіканець Бериславського району) та Олешківської Січі (м. Цюрупинськ). Відомими є численні запорізькі переправи та перевози поблизу сучасних поселень на Дніпрі, зимівники на побережжях рік Дніпра та Інгульця. Отже, історико-археологічні ресурси Херсонщини надзвичайно багаті і не мають аналогів в Україні. Підтвердженням цього є:

- по-перше, їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру кіммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян;
- по-друге, тільки на цій території взаємодіють та змінюють одні одних Скіфське царство, грецькі колонії-міста; слов'янські поселення; Запорізька (Кам'янська) Січ та Кримське ханство; Османська Туреччина; Російська імперія.

Таким чином, найбільшими історико-культурними туристичними ресурсами, де практично представлені всі історичні епохи, володіють безпосередньо близькі до Дніпра Нововоронцовський, Білозерський, Верхньорогачицький, Горностаївський, Великолепетиський, Каховський, Цюрупинський, Голопристанський райони. Курганні пам'ятки є практично у всіх районах. Пам'ятниками та пам'ятними місцями і подіями вирізняються Генічеський, Асканівський, Скадовський рекреаційні центри, Каховсько-Бериславський та Херсонсько-Білозерсько-Голопристанський вузли.

На жаль, таке різноманіття історико-археологічних ресурсів практично не відомо широкому загалу (з науково-пізнавальною метою у більшості з ними знайомляться науковці). Разом з тим вказані ареали культурно-археологічних знахідок є важливими рекреаційними об'єктами. Тому, на нашу думку, їх необхідно більш широко використовувати як опорні пункти для створення

туристично-екскурсійної мережі, що сприяло б розширенню та урізноманітненню загального рекреаційного потенціалу Херсонщини.

Порівняно новими відносно до інших регіонів України є архітектурно-громадські рекреаційні ресурси Херсонщини. Їх виникнення пов'язане насамперед із заснуванням м. Херсона у 1778 р. як фортеці та суднобудівної верфі (Додаток К). У місті збереглося багато історичних споруд із самобутньою архітектурою, яку органічно доповнюють сучасні будови з оригінальними архітектурними рішеннями, культові споруди. Самобутній архітектурний образ мають села, містечка та невеликі міста області. На жаль, до цього часу відсутній музей архітектури та побуту під відкритим небом, який би характеризував особливості та самобутність в умовах типово степових та приморських поселень.

Велике пізнавальне значення мають унікальні архітектурно-індустріальні споруди: комплекс споруд Каховської ГЕС, міст через р. Дніпро, комплекс річкового і морського порту у м. Херсоні, Станіслав-Адзигольський маяк у гирлі Дніпра (найбільший у Європі) (фото 1.3.3).

Фото 1.3.3 – Станіслав-Адзигольський маяк

Героїко-патріотичні, науково-пізнавальні та мистецькі ресурси Херсонщини є досить цікавими, проте недостатньо відомими для більшості населення. Так, героїко-патріотичним змістом сповнені пам'ятки боїв

запорізьких козаків з татарами та турками, революційних подій, подій великої вітчизняної війни, свідоцтвами трудового героїзму жителів краю. Вони пов'язані з конкретними місцями, територіями, людьми.

Зокрема, козацькі походи проти кримчаків очолювали кошові отамани І. Сірко, М. Ханенко, полковник С. Палій. У 1673 р. загін І. Сірка захопив фортеці Кізікермен і Тягин (теперішні Береслав і Тягинка). Заснування та становлення м. Херсона пов'язане з іменами І. Ганнібала, Г. Потьомкіна, О. Суворова, Ф. Ушакова. У м. Херсоні відкриті пам'ятники О. Суворову та Ф. Ушакову. У Катериненському соборі похований князь Г. Потьомкін-таврійський. Гостями м. Херсона були О. С. Пушкін (1820 р., 1824 р.), Д. В. Давидов (1819 р.), В. Г. Белінський і М. С. Щепкін (1846 р.), І. К. Айвазовський, М. П. Мусоргський (1879 р.), винахідник радіо О. С. Попов (1902 р.), який налагоджував телеграфний зв'язок між м. Херсон та Голою пристанню. У 1892 р. закінчив гімназію відомий історик, академік Є. В. Тарле.

Дореволюційне культурне життя краю пов'язане насамперед з бурхливим розвитком образотворчого та театрального мистецтва. З Херсонщиною пов'язана діяльність І. К. Айвазовського, М. Л. Скадовського (народився в Білозерці), М. Б. Грекова, А. А. Шовкуненка та ін.

У місті діє художній музей та виставковий зал. На сцені драматичного театру гастролювали трупи І. К. Карпенка-Карого, М. К. Садовського, А. К. Саксаганського, виступали М. К. Заньковецька, Ю. В. Шумський. У 1881 р. пішки пройшов територію краю М. Горький. м. Херсон відвідали М. М. Коцюбинський, Л. М. Толстой, В. В. Маяковський. Дитячі роки у місті провів відомий український письменник В. М. Собко.

Більш повно, відповідно до традицій радянського періоду, відображені революційні події на території Херсонщини. Про них свідчать численні пам'ятні знаки, пам'ятники, меморіальні дошки тощо. З м. Каховкою пов'язана історія 1 кінної армії, з краєм у цілому – видатних воєначальників того часу: М. В. Фрунзе, С. М. Будьонного, К. Є. Ворошилова, В. К. Блюхера, Г. І. Петровського, О. Д. Цюрупи, В. І. Чапаєва, Г. К. Орджонікідзе,

М. І. Калініна, Ф. Е. Держинського. Із військових діячів, діяльність яких пов'язана з Херсонщиною у часи Великої вітчизняної війни, можна назвати Ф. І. Толбухіна, Р. Я. Малиновського, О. І. Покришкіна, П. О. Покришева, П. Х. Дубінду. Проте особливості їх діяльності висвітлені також поверхово. До революції на Херсонщині працював брат В. І. Леніна – Д. І. Ульянов, який очолював відомий санаторій «Гопри».

У перед- та повоєнний період на Херсонщині інтенсивно розвивалася індустріалізація, колективізація, будівництво. Значний матеріал для тематичних екскурсій мають промислові, спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, інші об'єкти матеріальної культури.

У радянський час з історією Херсонщини також пов'язана діяльність багатьох видатних людей. Зокрема, це актори А. М. Бучма та О. А. Петрусенко, кінорежисери С. Ф. Бондарчук (уродженець м. Білозерка) та Є. С. Матвеев (уродженець Скадовського району), письменник Б. А. Лавренюв, кінооператор М. М. Глідер, кіносценарист І. Я. Болгарін. Уродженцем м. Херсона є академік Г. О. Арбатов, олімпійські чемпіони Л. В. Латиніна, В. В. Борзов та ін.

Діяльність вчених Херсонщини пов'язана переважно із сільським господарством. У степовій зоні функціонують НДІ зрошуваного землеробства УААН (м. Херсон), НДІ тваринництва степових районів (сmt. Асканія нова), Нижньо-дніпровська науково-дослідна станція (НДС) обліснення пісків та виноградарства (м. Цюрупинськ), НДС рису та НДС баштанництва (м. Гола пристань). Ці установи викликають науково-пізнавальний інтерес як своєю безпосередньою діяльністю, так і чудовою архітектурою споруд та притаманними їм парками.

Проте, названі та інші історичні факти мало відомі широкому загалу. Вони недостатньо пропагуються, не оформлені належним чином. Тому у м. Херсоні та інших містах і селах області необхідно створити меморіальні музеї, пам'ятники, пам'ятні знаки видатних діячів культури і мистецтва, розробити туристичні та екскурсійні маршрути, пов'язані з відвіданням місць народження або життєдіяльності видатних людей. Реалізація вказаних заходів

значно б доповнила існуючий рекреаційний потенціал регіону.

У м. Херсон знаходиться чимало цікавих об'єктів соціально-культурної спадщини Приазовського туристичного району. З 1878 р. дотепер збереглися фрагменти насипаних вручну валів фортеці і врізані в них монументальні Очаківські ворота, пороховий льох і великий будинок Арсеналу. На кріпосній території зберігся один з найстаріших міських храмів Свято-Катерининський собор і дзвіниця (фото 1.3.4).

Фото 1.3.4 – Свято-Катерининський собор і дзвіниця

Найстарішим обеліском міста, що зберігся до наших часів, є пам'ятник на честь англійського громадського діяча, філантропа Дж. Говарда, який брав активну участь у боротьбі з епідемією тифу, заразився і помер 1790 р. у

м. Херсоні.

З ХІХ ст. у місті зберігся ряд культових, громадських і житлових споруд. З культових виділяються Святодухівський кафедральний собор поч. ХІХ ст. (фото 1.3.5), Миколаївська церква, церква Святої Олександри (ХІХ ст.) і церква Різдва Богородиці (поч. ХХ ст.) (фото 1.3.6).

Фото 1.3.5 – Святодухівський кафедральний собор поч. ХІХ ст.

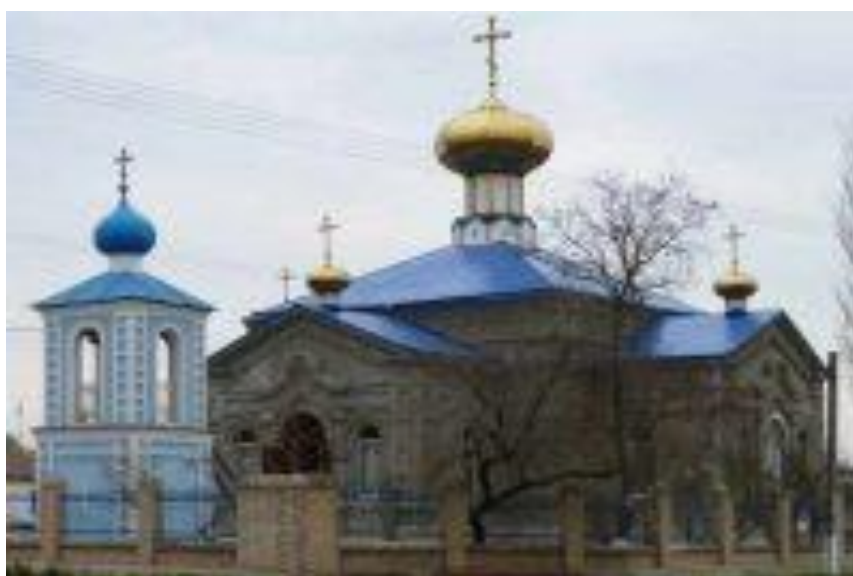

Рис. 1.3.6 – Церква Різдва Богородиці (поч. ХХ ст.)

Серед культових споруд Херсонської області чи не найцікавішою є дерев'яна Введенська церква (1726 р.) (первісна назва – Воскресенська) у м. Берислав. Вона на півстоліття є старшою за Берислав – найрідкісніший

випадок в історії української архітектури. Церква була перевезена Дніпром із запорозької фортеці Переволочної (за версією місцевих жителів церква була змита весняною повіддю і припливла по річці до міста). У церкві зберігається стародруковане Євангеліє 1695 р.

Наявність багатих природних та різноманітних історико-культурних рекреаційних ресурсів не сприяла прискореному розвитку туризму на Херсонщині. Про нерівномірність розвитку туристичної діяльності за окремими районами Херсонської області свідчать дані рис. 1.3.3.

Рис. 1.3.3 – Рівень розвитку туристичної діяльності по районах Херсонської області [6]

Не дивлячись на те, що у більшості районів відмічається високий і середній рівень розвитку туризму, значною проблемою розвитку туристичного комплексу даного регіону залишається недостатньо ефективне використання потужності туристичної галузі Херсонщини. Так, за оцінкою експертів потужність туристичної галузі даного регіону використовується лише на 50-60 %.

З огляду цього можна вважати, що на Херсонщині є значні резерви для розширення туристичної діяльності. Насамкінець слід зазначити, що одним із вирішальних чинників подальшого розвитку туризму на Херсонщині має стати активна популяризація її туристично-рекреаційних ресурсів серед вітчизняних та іноземних туристів, зокрема унікальних історико-культурних ресурсів.

У наступному розділі кваліфікаційної роботи нами проведено аналіз стану розвитку туристичної діяльності у Херсонській області та визначені перспективи її розвитку у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності в регіоні

У сучасних умовах розвитку світової економіки туризм став однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей, що об'єднує та стимулює розвиток інших галузей, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види відпочинку і розваг, зокрема це культура, мистецтво, спорт, освіта, наука, фінанси, народні промисли, транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку тощо. Туризм та рекреаційний бізнес здатні зробити значний внесок у зростання валового внутрішнього продукту при відносно малих затратах та коротких термінах окупності. Крім того, прискорений розвиток цієї сфери сприяє динамічному розширенню внутрішнього ринку як основи стабільного економічного зростання в регіоні.

З огляду цього туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Херсонської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму. У ході дослідження нами встановлено, що Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Область має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси. Усі ці переваги сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що якісно впливає на соціально-

економічну ситуацію в цілому.

Проведений нами аналіз туристичної діяльності в Україні та в Херсонській області показав, що дана область відноситься до тих регіонів, де знаходиться незначна кількість підприємств сфери туризму (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи і фізичні особи-підприємці) за регіонами України за 2016-2018 рр. [83; 84]

(од.)

Регіон	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	3506	3469	4293	787	824	22,4	23,8
Вінницька	68	69	87	19	18	27,9	26,1
Волинська	69	66	74	5	8	7,2	12,1
Дніпропетровська	322	325	416	94	91	29,2	28,0
Донецька	33	42	93	60	51	181,8	121,4
Житомирська	56	47	63	7	16	12,5	34,0
Закарпатська	65	63	91	26	28	40,0	44,4
Запорізька	161	160	188	27	28	16,8	17,5
Івано-Франківська	107	105	128	19	23	19,6	22,0
Київська	119	116	217	98	101	82,4	87,1
Кіровоградська	47	43	54	7	11	14,9	25,6
Луганська	19	17	29	10	12	52,6	70,6
Львівська	272	282	342	70	60	25,7	21,3
Миколаївська	69	63	87	18	24	26,1	38,1
Одеська	268	264	270	2	6	0,7	2,3
Полтавська	88	93	155	67	62	76,1	66,7
Рівненська	66	60	93	27	33	40,9	55,0
Сумська	57	58	79	22	21	38,6	36,2
Тернопільська	53	45	63	10	18	18,9	40,0
Харківська	255	263	266	11	3	4,3	1,1
Херсонська	72	67	80	8	13	11,1	19,4
Хмельницька	89	90	89	-	-1	-	1,1
Черкаська	86	92	101	15	9	17,4	9,8
Чернівецька	66	65	77	11	12	16,7	18,5
Чернігівська	51	51	98	47	47	92,2	92,2
м. Київ	948	923	1093	145	170	15,3	18,4

Проте, як видно з табл. 2.1.1, за останні три роки кількість суб'єктів туристичної діяльності в аналізованій дестинації має тенденцію до збільшення. Так, у 2018 р. порівняно з 2017 р. їх кількість збільшилась на 13 од., або на

19,4 %. Таке явище слід вважати позитивним, оскільки є потенційні можливості до збільшення видів туристичних послуг, які надаються споживачам. Кількість суб'єктів туристичної діяльності на Херсонщині за аналізований період збільшилась в основному за рахунок фізичних осіб-підприємців, які займаються туристичною діяльністю (табл. 2.1.2).

Таблиця 2.2.2

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичні особи-підприємці) за регіонами України за 2016-2018 рр. [83; 84]

(од.)

Регіон	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	1668	1726	2460	792	734	47,5	42,5
Вінницька	38	42	62	24	20	63,2	47,6
Волинська	48	43	55	7	12	14,6	28,0
Дніпропетровська	205	207	297	92	90	44,9	43,5
Донецька	9	20	62	53	42	5,9 р.	2,1 р.
Житомирська	40	33	47	7	14	17,5	42,4
Закарпатська	30	32	63	33	31	110,0	96,9
Запорізька	95	97	126	31	29	32,6	29,9
Івано-Франківська	71	71	94	23	23	32,4	32,4
Київська	80	77	172	92	95	115,0	123,4
Кіровоградська	33	31	41	8	10	24,2	32,3
Луганська	12	10	21	9	11	75,0	110,0
Львівська	123	123	200	77	77	62,6	62,6
Миколаївська	40	40	69	29	29	72,5	72,5
Одеська	111	124	135	24	11	21,6	8,9
Полтавська	71	76	140	69	64	97,2	84,2
Рівненська	40	34	66	26	32	65,0	94,1
Сумська	37	39	61	24	22	64,9	56,4
Тернопільська	34	28	43	9	15	26,5	53,6
Харківська	165	179	183	18	4	10,9	2,2
Херсонська	57	53	64	7	11	12,3	20,8
Хмельницька	62	64	64	2	-	0,3	-
Черкаська	61	68	74	13	6	21,3	8,8
Чернівецька	30	27	38	8	11	26,7	40,7
Чернігівська	34	36	46	12	10	35,3	27,8
м. Київ	142	172	237	95	65	66,9	37,8

Згідно табл. 2.1.2 у Херсонській області кількість фізичних осіб-підприємців, що займалися наданням туристичних послуг, у 2018 р. становила

64 од. проти 53 од. у 2017 р., що на 20,8 % більше.

За 2016-2018 рр. кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами в Херсонській області, за видами туризму збільшилася на 57,6 % і становила 26130 осіб (табл. 2.1.3).

Таблиця 2.1.3

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Херсонській області за 2016-2018 рр. [11]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2016	16584	–	10090	6494
2017	20278	–	14747	5531
2018	26130	–	19702	6428
Відхилення 2018/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	9546	–	9612	-66
- відносне, %	57,6	–	95,3	-1,0
Відхилення 2018/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	5852	–	4955	897
- відносне, %	28,9	–	33,6	16,2

Із загальної кількості туристів, як видно з табл. 2.1.3, – це туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон. Їх кількість у 2018 р. становила 19702 особи, що на 95,3 % більше, ніж у 2016 р. Позитивним слід вважати те, що збільшилися потоки внутрішнього туризму. Так, у 2018 р. порівняно з 2017 р. кількість внутрішніх туристів збільшилася на 16,2 %, що свідчить про привабливість даного регіону для наших громадян.

Послуги з організації внутрішнього та міжнародного туризму в

Херсонській області надають 15 туроператорів (Додаток Л) та понад 100 турагентів, діяльність яких через невідповідність туристичної інфраструктури області спрямовується переважно на виїзний туризм, а не на налагодження стійкого організованого в'їзного туристичного потоку як внутрішніх, так і іноземних туристів. При цьому результати моніторингових досліджень засвідчили, що в області відбувається стійке зростання попиту на спеціалізовані різновиди та форми туризму (риболовля та полювання, винний, водний, екологічний, подієвий, гастрономічний, сільський зелений, історико-культурний, спортивний туризм, різноманітні активні види відпочинку тощо).

Упродовж останніх років намітилася позитивна динаміка показників економічного та соціального розвитку Херсонської області за рахунок нарощування чисельності внутрішнього та іноземного туризму, а також збільшення обсягів надходжень від туристичної галузі [72].

Так, станом на 01 січня 2020 р. суб'єктами туристичної діяльності Херсонщини (заклади розміщування та туристичні агентства) сплачено до бюджетів усіх рівнів 39 567,4 тис. грн, що на 24,7 % більше в порівнянні з аналогічним періодом 2018 р. [19]. Сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів на 01 січня 2020 р. перевищила на 127,7 % показник за аналогічний період минулого року і склала 8 403,6 тис. грн (у 2018 р. – 3 690,4 тис. грн). Найвищими ці показники були у Генічеському – 2 805,5 тис. грн (+74 %), Голопристанському – 2 566,3 тис. грн (+155,4 %), Каланчацькому – 449,3 тис. грн (+715,4 %), Скадовському – 1 488,9 тис. грн (+141,4 %) районах, у м. Херсоні – 760,3 тис. грн (+184,5 %), інших районах та містах області – 333,3 тис. грн (+147,8 %). Показники надходжень туристичного збору з інших міст на районів Херсонщини склали:

м. Нова Каховка – 117,5 тис. грн (+96,2 %);

Білозерський район – 19,1 тис. грн (+20,9 %);

Бериславський район – 21,5 тис. грн (+156 %);

Каховський район – 44,4 тис. грн (+152,3 %);

Нижньосірогозький район – 0,3 тис. грн (у минулому році турзбір не

сплачувався);

Нововоронцовський – 0,1 тис. грн. (у минулому році турзбір не сплачувався);

Новотроїцький район – 1,0 тис. грн (-44,4 %);

Олешківський район – 111,0 тис. грн (+333,6 %);

Чаплинський район – 18,4 тис. грн (+240,7 %).

Отже, у 2019 р. Херсонщина продемонструвала суттєвий ріст надходжень туристичного збору до бюджету.

Позитивна динаміка надходження коштів до бюджету від туристичної діяльності зумовлена збільшенням туристичних потоків за цей період. Так, з туристичною метою у 2016 р. область відвідали 3,2 млн осіб, а у 2018 р. – 3,5 млн осіб, що на 9,4 % більше (Додаток М). Завдяки відновленню роботи міжнародного аеропорту «Херсон» повітряним шляхом Херсонщину відвідали у 2018 р. понад 150 тис. пасажирів, що на 41 % перевершило показник попереднього 2017 р. Зокрема пасажирів внутрішніх рейсів було прийнято й відправлено на 155 % більше, а міжнародних регулярних рейсів – на 7 % більше за попередній рік [за даними адміністрації авіапідприємства, наданому Центру транспортних стратегій]. За 2018 р. пасажиропотік на внутрішніх рейсах склав 60,6 тис. осіб, а на міжнародних регулярних – 68,4 тис. осіб. Ще 21,1 тис. пасажирів скористалися чартерними рейсами з аеропорту «Херсон» из аеропорта Херсон – тут динаміка +14,6 %, порівняно з 2017 р. У приватних цілях через державний кордон та контрольні пункти в'їзду-виїзду Херсонщину відвідали у 2016 р. 9094 іноземці, у 2017 р. – 10675 іноземців та за 10 місяців 2018 р. – 10913 іноземці (Додаток М). До п'ятірки провідних країн-відвідувачів Херсонщини у 2018 р. увійшли Туреччина, Ізраїль, Німеччина, США та Японія.

Збільшення кількості внутрішніх та в'їзних туристів має стати ефективним інструментом економічного зростання Херсонщини. Адже кошти, які залишає кожен турист у межах області, є прямою інвестицією у розвиток туристично-рекреаційного комплексу.

Отже, зазначена вище динаміка показників свідчить про необхідність

стимулювання розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, оскільки туризм і рекреація наразі є економічно вигідними галузями господарювання і у перспективі займуть чільне місце у структурі господарського комплексу Херсонської області та вагому частку у структурі ВВП.

Необхідно враховувати також те, що розвиток туризму в регіоні повинен здійснюватися на основі комплексу регіональних і муніципальних цільових програм розвитку туризму, що розробляються при необхідності до рівня окремого селища.

Як показали результати дослідження, туристична діяльність за регіонами Херсонщини розвинена нерівномірно, оскільки існує різниця у наявних туристичних ресурсах, а отже і інфраструктурі туризму.

Підвищенню ефективності туристичної галузі Херсонської області сприяло впровадження інноваційних проектів. Так, упродовж 2014-2015 рр. на базі Таврійського об'єднання територіальних громад, до складу якого входять міста Каховка, Нова Каховка, Берислав, Таврійськ, а також Бериславський та Каховський райони реалізовано інноваційний проект «Таврійський туристичний кластер». Цей Проект спрямований на промоцію потужних туристичних можливостей розвитку екологічного, сільського зеленого, водного, історично-пізнавального та інших різновидів туризму центральної Таврії [21]. Передумовою створення «Таврійського туристичного кластеру» стало те, що території, які об'єдналися для реалізації спільних проектів щодо розвитку туризму у даному регіоні, володіють достатньо різноманітними туристично-рекреаційними ресурсами (Додаток Н) та належною інфраструктурою. Так, затишний і комфортабельний готель «Канна» розташований в безпосередній близькості від біосферного заповідника «Асканія-Нова». Своєю гостинністю приваблюють туристів до відвідування Каховки та Нової Каховки Готель «Maxim Marine» Yacht Club, База відпочинку «Славутич», культурно-розважальний комплекс «Premier», Готель Holiday Village Katrin, мережа «My Coffee». Найвідомішими туристичними базами Нової Каховки є база зеленого екотуризму «Славутич», туристична база «Находка» та туристична база

«Рибацький хуторок».

Однак на даному етапі розвитку туристичної галузі в Херсонській області процеси відтворення та повноцінного використання її ресурсного потенціалу залишаються недостатніми. Так, поряд з позитивними тенденціями розвитку галузі туризму та курортів виникла низка проблемних питань, які потребують комплексного та системного вирішення у середньостроковій перспективі. Серед них доцільно виокремити наступні:

- низький рівень розвитку сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області, зокрема невідповідність туристичної інфраструктури та послуг сучасним вимогам технічної та функціональної якості, недостатній рівень розвитку туристичної діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду, недостатня поінформованість потенційних туристів про можливості використання наявних туристичних ресурсів тощо;
- недостатнє маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках, а саме низька ефективність маркетингової політики у сфері туризму області, слабка промоційна політика щодо потенціалу області серед іноземних партнерів;
- низький рівень обслуговування та якості надання туристичних послуг (низька конкурентоспроможність туристичних підприємств Херсонщини, недостатній рівень підготовки фахівців індустрії гостинності та туристичного супроводу);
- відсутність просвітницької діяльності та науково-освітнього забезпечення сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів (недосконала методологія статистичного моніторингу в галузі туризму, не проводяться дослідження ринку туристичних послуг);
- відсутність сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму (недостатній рівень фінансування заходів, спрямованих на розвиток галузі туризму та курортів, з місцевих бюджетів та низький рівень інвестиційних внесків у туристичну сферу).

У зв'язку з цим середньостроковими завданнями у сфері туризму Херсонської області залишаються: подальший розвиток інфраструктури на території кожної окремої громади; благоустрій та облаштування місць масового відпочинку; маркування маршрутів та ознакування туристичних об'єктів; встановлення картосхем найпривабливіших туристичних об'єктів; облаштування відпочинкових та сервісних зон для туристів (створення арт-майданчиків, парків реконструкції, музеїв живої історії, туристично-інформаційних центрів (ТІЦ), облаштування під'їздами, зупинками, туалетами тощо); проведення навчальних тренінгів для ефективної організації туристичної діяльності та розширення асортименту туристичних послуг, розвитку сільського зеленого, пізнавального, історико-культурного, подієвого, водного, спортивного, екологічного туризму; інші заходи з розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, які достатньою мірою фінансуватимуться з обласного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Не дивлячись на те, що в останні п'ять років туристичні потоки Херсонщини збільшилися майже вдвічі, задля вирішення проблем розвитку туристичної галузі та суттєвого збільшення туристичних потоків керівні органи місцевої влади та різні галузі господарської діяльності області мають негайно реагувати. Оскільки потенціал інфраструктури туризму (здатність матеріально-технічної бази регіону прийняти і ефективно обслужити потік туристів) залишається недостатнім.

Відповідно виробництво і надання послуг споживачам, транспортне обслуговування, кадрове та інформаційне забезпечення в сфері туризму необхідно привести у відповідність зростаючих обсягів туристичних потоків.

З метою реальної оцінки стану розвитку туристичної галузі нами проведений SWOT-аналіз розвитку туристичного комплексу Херсонської області на основі врахування наявних проблем і рушійних сил регіону. Як видно з табл. 2.1.4, стан туризму у Херсонській області не достатньо стійкий, однак розвитку сильних сторін можна досягти внаслідок розробки певних

стратегій.

Таблиця 2.1.4

SWOT-аналіз розвитку туристичного комплексу Херсонської області*

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне географічне становище. 2. Наявність природно-рекреаційних ресурсів (пляжів, лісів, озер), сприятливі кліматичні умови, унікальні історико-культурні ресурси, що сприяє розвитку різних видів туризму. 3. Розвинена інфраструктура та розгалужена транспортна інфраструктура (хоча не скрізь належної якості). 4. Продумана стратегія розвитку сфери туризму. 5. Гарна репутація регіону серед споживачів. 6. Регіон є одним із лідерів на туристичному ринку. 7. Має переваги у вартості турпослуг та перед конкурентами у сфері туризму. 8. Активізація малого та середнього бізнесу в туристичній індустрії. 9. Відносно стабільна екологія. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатньо високі темпи залучення інвестицій у розбудову інфраструктури. 2. Висока залежність функціонування галузі від економіки та політичних умов. 3. Невідповідність рівня послуг міжнародним стандартам. 4. Застосування застарілих технологій лікування на курортах. 5. Відсталість в інноваційних процесах. 6. Відсутність достатнього фінансування туристичних проектів. 7. Невелика кількість готелів. 8. Несприятливий податковий клімат, корумпованість органів влади. 9. Низький рівень безпеки на об'єктах.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення шляхів інвестування у розвиток туристичної індустрії. 2. Поширення різноманітних форм і видів туризму (екотуризму, винного, водного, екологічного, подієвого, гастрономічного екстремального, сільського зеленого тощо). 3. Коригування туристичних маршрутів під впливом зміни попиту. 4. Удосконалення системи маркетингу, впровадження якісної реклами як іміджевого туристичного регіону. 5. Вдосконалення інформаційних систем в сфері туризму. 6. Входження на нові туристичні ринки або сегменти ринку. 7. Розширення асортименту турпродуктів для задоволення ширшого кола споживачів. 8. Диференційованість туристичної продукції. 9. Здатність регіону швидко перейти до більш вигідних стратегічних груп. 10. Упевненість відносно регіонів-суперників. 11. Швидке зростання ринку. 12. Поява нових робочих місць. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Несприятлива економіко-політична ситуація, геополітичні загрози, наслідки військових подій на Сході України. 2. Несприятлива податкова політика в сфері туризму з боку держави. 3. Відмова від туристичного відпочинку на Херсонщині внаслідок скрутних матеріальних умов, поширення неправдивої інформації про якість та умови отримання послуг, загального доступу до інтернет-ресурсів музеїв, супутникових онлайн-карт тощо. 4. Зміна потреб і смаків споживачів туристичних послуг. 5. Висока конкуренція країн зі схожими базовими даними (Чехія, Росія, Туреччина, Хорватія тощо). 6. Поява нових конкурентів. 7. Збільшення обсягу продажу аналогічних турів або послуг, пропонованих регіонами-конкурентами. 8. Дисбаланс екологічного стану навколишнього середовища.

*Джерело: складено автором на основі [23; 75].

По-перше, це стратегії використання сильних сторін з метою реалізації можливостей. Унікальність природно-ресурсного та історико-культурного

потенціалу області має використовуватися для залучення туристів та інвесторів, що сприятиме розвитку суміжних галузей (харчова промисловість, сувенірна індустрія тощо), і забезпечить можливість створення нових робочих місць.

По-друге, розробка стратегії використання сильних сторін для усунення загроз надасть конкурентні переваги перед сусідніми областями і у разі успішного розвитку галузі туризму в регіоні адміністративні перешкоди для її розвитку мають знизитися.

По-третє, стратегії мінімізації слабких сторони за рахунок виявлених можливостей передбачають, що у разі привабливості регіону для інвесторів і туристів слабкі сторони, представлені в SWOT-аналізі, повинні поглинутися можливостями (інвестиційні вкладення дозволять створити потужну інфраструктуру, розважальні й оздоровчі комплекси для жителів і туристів).

Таким чином, розвиток туристичної галузі Херсонщини забезпечить приплив у регіон та країну іноземної валюти, сприятиме освоєнню менш розвинених у плані туризму районів області, дозволить задіяти у господарському обігу природні ресурси, невикористані іншими галузями. Це стане реальним поштовхом розвитку інфраструктури та в певній мірі вирішить проблеми зайнятості місцевого населення. Тому визначення чинників, які впливають на розвиток туристичної галузі Херсонської області, та їх оцінка є досить актуальними.

2.2 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні

Поняття інфраструктури розглядають у залежності від галузі, що обслуговується, сфери господарської діяльності чи виду послуг, що надаються.

Туристична інфраструктура – це сукупність підприємств та установ, які є організаційно-матеріальною та технічною базою розвитку туризму. Вона охоплює, перш за все, такі важливі елементи як: об'єкти розміщування, харчування, переміщення туристів, а також різноманітні побутові та

комунікаційні об'єкти, що забезпечують комфортний відпочинок туристів в межах замовлених послуг [12].

Туристична інфраструктура сприяє розвитку туристичних ресурсів, спрямованих на створення умов для функціонування підприємств туристичної індустрії, формуванню і розвитку туристичних територій (дестинацій). Вона здійснює обслуговування місцевого населення і туристів, її розвиток сприяє туристському освоєнню території та зростанню її привабливості, поліпшується якість життя населення, створюються нові робочі місця для місцевого населення. Розвинена інфраструктура регіону є привабливою і бажаною для розміщення нових туристичних об'єктів.

Огляд літературних джерел показав, що існують різні підходи до класифікації туристичної інфраструктури та її призначення. Зокрема, у територіальній туристичній інфраструктурі виокремлюють підприємства і організації галузей виробничої, соціальної та інституційної інфраструктури. Так, соціальна інфраструктура характеризується комплексом галузевих підприємств, структур, пов'язаних з відтворенням робочої сили (заклади охорони здоров'я, освіти в сфері туризму, роздрібна торговельна мережа, підприємства харчування, структури пасажирського транспорту, житлово-комунального господарства, сфери організації дозвілля), виробнича – представлена туристичними фірмами, агентствами, засобами розміщування тощо, а інституційна – органами, що регулюють сферу туризму, об'єднаннями, асоціаціями в сфері туризму.

Гостра конкурентна боротьба на туристичному ринку робить актуальним питання щодо підвищення конкурентоспроможності туристичної інфраструктури. Адже туристична інфраструктура сприяє розвитку туристичних ресурсів, спрямованих на створення умов для функціонування підприємств туристичної індустрії, а також формуванню і розвитку туристичних дестинацій. Особливістю туристичної інфраструктури є те, що вона істотно відрізняється за видами туризму. Разом з тим, вона має бути привабливою, у зв'язку з чим виникає необхідність у її рекламуванні для

потенційних туристів і гостей при просуванні і позиціонуванні тієї чи іншої туристичної послуги і території (туристичної дестинації). Крім того вона здійснює обслуговування як місцевого населення, так і туристів, сприяє освоєнню нових територій туристами та зростанню привабливості цих територій, забезпечує створення нових робочих місць для місцевого населення, що значно поліпшує умови і якість їхнього життя. Отже, формування та розвиток туристичної інфраструктури – це один із важливих елементів функціонування ринку туристичних послуг, оскільки розвинена інфраструктура регіону є привабливою для розміщення нових туристичних об'єктів.

Як вважає В. Б. Буторіна, розвиток інфраструктури туризму в туристичних регіонах України повинен стати джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного повноцінного відпочинку і оздоровлення [5].

В останні роки значно активізувався масовий туризм, що викликало необхідність внесення змін у розвиток туристичної інфраструктури у регіонах.

Схематично видову характеристику туристичної інфраструктури регіону можна представити як сукупність основних і додаткових елементів (рис. 2.2.1).

Як видно з рис. 2.2.1, серед усіх елементів, що входять до туристичної інфраструктури певної території (дестинації), можна виділити її основну складову, а саме основну інфраструктуру, до якої відносять:

- транспортне забезпечення (кількість автомобільних трас, залізничних і водних шляхів, аеропортів, а також їх якісні характеристики, інфраструктурне облаштування);
- інфраструктурне облаштування (автовокзали, порти, аеропорти, майданчики-стоянки для автомобілів з необхідним набором послуг, модулі автосервісу);
- засоби розміщування (готелі, мотелі, кемпінги, заїжджі двори, пансіонати та ін.);
- підприємства харчування (їдальні, ресторани різної класності, кафе, бістро, бари, пункти швидкого харчування і самообслуговування, трактири);

Рис. 2.2.1 – Складові туристичної інфраструктури регіону
[авторська розробка]

– телекомунікаційні зв'язки (почтово-телеграфний зв'язок, аварійно-викличний зв'язок уздовж автомагістралей – ГИБДД, швидка медична допомога, станції технічного обслуговування, телефонний зв'язок, телевізійне та радіомовлення, кабельне телебачення, документальний зв'язок – телекс, телефакси, персональні комп'ютери з модемами, інтернет тощо);

– комунальні системи (тепло-, водо- та енергозабезпечення населених пунктів, курортних зон і селищ та окремих туристичних підприємств, міські каналізаційні колектори та очисні споруди).

До додаткової інфраструктури відносяться:

– об'єкти розваг (спортивні змагання, фестивалі, конкурси, шоу, карнавали, театри, концертні зали, філармонії, парки атракціонів, розважальні

центри, кінотеатри, цирки, зоопарки);

- спортивні споруди (спортивні зали, льодовий палац, лижні і санні траси, прибережні канали, трампліни, стадіони, іподроми тощо);

- торгівля і побутове обслуговування (універмаги, спеціалізовані магазини товарів повсякденного попиту в невеликих населених пунктах, торгові кіоски, системи пересувних автолавок і ринки, магазини туристичних сувенірів, народних промислів, перукарні, пральні, хімчистки, майстерні по ремонту одягу, взуття, годинників, електроприладів, меблів, теле-, радіо-, відеоапаратури тощо);

- об'єкти показу (зображальні засоби – живопис, схеми, графіка, фотографії, макети; словесно-образні – вірші, поеми, уривки з творів; технічні засоби – кінофільми, діапозитиви, діафільми, слайди, магнітофонні записи; слухові – на екскурсіях; зорова наочність – показуються об'єкти; звукова наочність – голос співака, спів птахів, шум крапель дощу, голос тварин тощо);

- туристичні ресурси (оздоровчі – пансіонати, санаторно-оздоровчі заклади відпочинку, оздоровчі комплекси, санаторії, бази відпочинку; пізнавальні – екскурсійно-пізнавальні і культурні (театри, концерти) заходи; кліматичні, водні та лісові; бальнеологічні і грязелікувальні ресурси; ландшафтні рекреаційні ресурси; соціально-економічні туристичні ресурси – пам'ятники і пам'ятні місця, музеї; явища – етнографічні, політичні, виробничі).

Туристична інфраструктура справляє прямий і непрямий вплив на економіку регіону. Прямий вплив – це залучення коштів від послуг в туристичні підприємства, матеріальне забезпечення працівників туризму і створення нових робочих місць, зростання податкових надходжень. Непрямий вплив полягає в мультиплікативному ефекті міжгалузевої взаємодії. Ефект мультиплікатора буде тим більше, чим більше буде частка доходу, витрачена в межах певного регіону.

Таким чином, в успішності розвитку галузі туризму важливу роль відіграє саме інфраструктура, яку складають комунікації, транспортні послуги,

інженерні споруди, дороги, суміжні підприємства, що забезпечують доступ туристів до туристичних ресурсів [38].

Однак, як показали результати проведеного дослідження, інфраструктура туризму в Херсонській області не завжди відповідає сучасним вимогам споживачів туристичних послуг як за кількістю, так і за якістю послуг, що надаються туристам.

Нині туристична інфраструктура Херсонської області представляє собою сукупність підприємств, які забезпечують транспортне обслуговування (автомобільний, залізничний, морський, річковий транспорт, аеропорти, транспортні магістралі, автостоянки), послуги гостинності (готелі, туркомплекси, турбази, будинки відпочинку, кемпінги, мотелі, пансіонати, ресторани, кафе, бари), екскурсійне обслуговування і допоміжні послуги (банківські, валютно-фінансові, зв'язку, інформаційно-комунікативні, спортивно-оздоровчі, побутові, торгівельні, культурно-розважальні тощо) (Додаток П).

Головним показником, який використовується для оцінки туристичного потенціалу Херсонської області, є кількість місць у засобах розміщування (готелях, мотелях, кемпінгах, пансіонатах тощо) – місцях тимчасового проживання туристів. Залежно від різних видів туризму і організації ночівлі тимчасових відвідувачів засоби розміщування характеризуються різним рівнем сервісу і інфраструктурним забезпеченням.

Важливим елементом туристичної інфраструктури є забезпеченість Херсонської області місцями тимчасового проживання туристів (табл. 2.2.5).

Проте наведені у табл. 2.2.5 показники функціонування колективних засобів розміщування в Херсонській області за 2016-2018 рр. свідчать, що упродовж 2016-2017 рр. кількість колективних засобів розміщування в цілому зменшилася і становила 225 од., а кількість місць у них – на 724 од. (24681-25405). За 2016-2017 рр. кількість готелів та аналогічних засобів розміщування зменшилася на 35 од. (57-92), тоді як спеціалізованих засобів розміщування, навпаки, збільшилася на 20 од. (168-148).

Таблиця 2.2.5

Показники функціонування колективних засобів розміщування в Херсонській області за 2016-2018 рр.* [25; 26]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од.			Кількість місць, од.			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобах розміщування		готелів та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування
2016	240	92	148	25405	3 269	22 136	179468	73 185	106 283
2017	225	57	168	24681	2 131	22 550	161183	47 251	113 932
2018 ¹	107	24	83	19581	2201	17380	129660	29776	99884
Відхилення 2018/2016 р.:									
- абсолютне, (+; -)	-133	-68	-65	-5824	-1068	-8025	-49808	-43409	-6399
- відносне, %	-55,4	-73,9	-43,9	-22,9	-32,6	-31,5	-27,8	-59,3	-6
Відхилення 2018/2017 р.:									
- абсолютне, (+; -)	-118	-33	-85	-5100	70	-7301	-31523	-17475	-14048
- відносне, %	-52,4	-57,8	-50,5	-20,7	3,2	-29,5	-19,6	-36,9	-12,3

Довідка*: ¹ У 2018 р. враховані юридичні особи та відокремлені підрозділи юридичних осіб. Не враховані дані по фізичним особам-підприємцям.

Аналогічною склалася ситуація і з кількістю осіб, що перебували у колективних засобах розміщування. Результати дослідження показали, що лише показники функціонування спеціалізованих засобів розміщування характеризуються позитивною динамікою.

Порівняння динаміки показників функціонування колективних засобів розміщування за 2018 р. з попередніми роками, на наш погляд, не є коректним, оскільки за цей рік у статистичній звітності наводяться дані лише по юридичним особам і відокремленим підрозділам юридичних осіб (фізичні особи-підприємці не враховані).

Зменшення кількості засобів розміщування за останні 4 роки пояснюється

З табл. 2.2.6 видно, що в Херсонській області у 2018 р. функціонувало 11 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням з загальною кількістю ліжок 2,2 тис., один санаторій профілакторій, 27 будинків та пансіонатів відпочинку на 5,3 тис. ліжок та 129 баз та інших закладів відпочинку – на 15,1 тис. ліжок. Порівняно з 2016 р. відбулося зменшення кількості санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (на 21,4 %) і баз та інших закладів відпочинку (12,8 %). Однією з причин цього було загострення конкуренції на ринку послуг.

У 2019 р. порівняно з 2016 р. покращилися показники щодо кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку і кількості дітей, які перебували у цих закладах (табл. 2.2.7).

Таблиця 2.2.7

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Херсонській області за 2016-2018 рр. [25; 26]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення
1	2	3	4	5	6	7
2016	445	31	10678	10678	54502	30765
2017	446	34	11396	11396	62140	35272
2018	412	29	9618	9618	58527	32582
2019	365	33	11470	11470	60420	38833
Відхилення 2019/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	-80	2	792	792	5918	8068
- відносне, %	-18,0	6,5	7,4	7,4	10,9	26,2
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	-81	-1	74	74	-1720	3561
- відносне, %	-18,2	-2,9	0,6	0,6	-2,8	10,1
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	-47	4	1852	1852	1893	6251
- відносне, %	-11,4	13,8	19,3	19,3	3,2	19,2

Дані табл. 2.2.7 свідчать, що упродовж 2016-2019 рр. простежується тенденція до збільшення кількості дитячих закладів оздоровлення і кількості

дітей, які були у них оздоровлені. Зокрема, у 2019 р. порівняно з 2016 р. кількість закладів оздоровлення дітей збільшилась на 6,5 %, а кількості дітей, які перебували у цих закладах, на 26,2 %. У закладах оздоровлення дітей за цей період кількість місць збільшилася на 7,4 %. В цілому таку тенденцію слід вважати позитивною, оскільки більше дітей змогло отримати якісні послуги з оздоровлення.

На території курортно-рекреаційних районів Херсонської області, розташованих на узбережжях Чорного й Азовського морів, проводять діяльність близько 1064 пансіонатів та міні-готелів приватного сектору, 280 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, приватної форм власності, з них 46 дитячих спеціалізованих закладів. Крім закладів відпочинку та оздоровлення, на узбережжі послуги з розміщення в області надають 62 об'єкти сільського зеленого туризму, 64 цілорічні готельні підприємства [72].

Інтенсивність туризму часто пов'язана не стільки з наявністю та якістю відповідних ресурсів, скільки з наявністю відповідної інфраструктури. У Херсонській області туристичні ресурси (об'єкти туризму) розподілені на три групи:

перша – об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), рекреаційні об'єкти та мисливські угіддя;

друга – археологічні та архітектурні пам'ятки;

третья – культурно-освітні об'єкти, пам'ятники і місця воєнно-історичних подій та пов'язані з іменами видатних людей.

Однак, проведений нами аналіз туристичних ресурсів та туристичної інфраструктури Херсонської області показав, що за адміністративними районами області їх розміщення не є рівномірним.

Так, з даних табл. 2.2.8, де нами наведено розподіл об'єктів інфраструктури та туристичних об'єктів по адміністративних районах, видно, що для Херсонщини характерна неоднорідність території щодо розміщення туристичних об'єктів.

Таблиця 2.2.8

Туристичні об'єкти Херсонщини [48]

№ з/п	Назва району	Кількість об'єктів				Всього
		Інфраструктури	ПЗФ, рекреації	археології, архітектури	культурно-освітніх	
1	2	3	4	5	6	7
1	Бериславський	7	5	23	7	42
2	Білозерський	2	6	4	2	14
3	Великопетиський	2	2	7	2	12
4	Великоолександрівський	4	8	15	8	35
5	Верхньорогачіський	1	0	4	2	7
6	Високопільський	1	1	2	2	6
7	Генічеський	103	5	4	7	119
8	Голопристанський	38	8	8	9	63
9	Горностаївський	3	3	10	5	21
10	Іванівський	2	1	11	3	17
11	Каланчацький	3	6	7	4	20
12	Каховський	3	1	9	22	35
13	Нижньосірогозький	1	1	4	3	9
14	Нововоронцовський	3	4	3	3	13
15	Новотроїцький	2	3	4	1	10
16	Скадовський	67	11	3	2	83
17	Цюрупинський	8	7	13	9	37
18	Чаплинський	4	13	37	26	80
19	м. Херсон	9	8	36	47	100
20	м. Нова Каховка	4	2	9	8	23
	Всього	267	95	213	171	745

У результаті районування області за наявністю туристичних ресурсів та інфраструктури було виділено п'ять груп районів. При цьому одиницями районування було взято низовий адміністративний район та м. Херсон і м. Нова Каховка. Виходячи з показника кількості туристичних ресурсів та рівня розвитку туристичної індустрії НАР Херсонської області згруповані наступним чином.

До першої групи – районів з високим наповненням туристичними ресурсами належать чотири райони: Генічеський, Садовський, Чаплинський райони та м. Херсон, у яких нараховується від 62 до 119 об'єктів, що відносяться до туристичних ресурсів. При цьому в перших двох районах переважають об'єкти рекреаційної зони та природно-заповідного фонду;

Чаплинський район характеризують всі три групи туристичних об'єктів (окрім рекреації) – заповідник «Асканія-Нова», м. Херсон насичений архітектурними пам'ятками, культосвітніми закладами та історичними пам'ятками. Слід зазначити диспропорцію між кількістю об'єктів туристичної інфраструктури та масштабами туристичних об'єктів Чаплинського району (відповідно 4 проти 76).

До другої групи – районів з рівнем розвитку туристичних ресурсів та інфраструктури вище середнього (63 об'єкти) належить Голопристанський район, де переважають рекреаційні ресурси (Залізний Порт, Гопри) та природні об'єкти (Чорноморський біосферний заповідник).

До наступної групи – районів середнього рівня наповненості (від 35 до 60) належать 4 райони: Бериславський, Цюрупинський, Каховський, Велико-олександрівський.

До четвертої групи – районів з низьким рівнем розвитку туристичних ресурсів належить найбільша кількість районів – Білозерський, Великолепетиський, Горностаївський, Каланчацький, Іванівський, Нововоронцовський та м. Нова Каховка. Ці регіони налічують від 12 до 23 об'єктів. При цьому слід зазначити відносність цього групування. Адже зазначені райони належать до цієї групи лише у порівнянні з найбільш розвиненими регіонами, але в абсолютному значенні достатньо насичені туристичними ресурсами.

До п'ятої групи – районів з нерозвинутим туризмом віднесено 4 райони: Верхньорогачицький, Нижньосірогозький, Новотроїцький та Високопільський, у яких нараховується від 6 до 10 об'єктів.

Найбільш насичені зонами мисливства Цюрупинський, Нововоронцовський, Великоолександрівський, Скадовський та Генічеський райони; архітектурними та історичними об'єктами – м. Херсон, м. Нова Каховка, Каховський та Бериславський райони; архіологічними – Цюрупинський (Стародавнє Олешшя), Іванівський, Чаплинський.

Найбільш пріоритетними для інвестування є райони 1 та 2 груп

(відновлення матеріально-технічної бази готельного господарства та санаторно-курортних закладів, реставрація пам'яток архітектури, рекламно-інформаційна діяльність). Для декількох районів 3, 4 та 5 груп (Білозерського, Великолепетиського, Великоолександрівського, Горностаївського, Каланчацького, Нововоронцовського, Новотроїцького, Цюрупинського районів) першочергово доцільно розвивати види туризму, що не потребують значних капіталовкладень, а саме: екологічний та сільський зелений туризм.

Не дивлячись на те, що у Херсонській області розвинена транспортна інфраструктура: розгалужена мережа автодоріг загальнодержавного та місцевого значення, залізнична мережа, наявність аеропорту, проблемним у туристичній діяльності залишається транспортне забезпечення. Адже основний обсяг перевезень туристів здійснюється автотранспортом та залізницею (85 % і 15 %).

Автотранспортна інфраструктура області забезпечує автосполучення практично з усіма населеними пунктами області та доставку туристичних груп до будь-яких зон відпочинку та пам'ятних місць. Найінтенсивнішими у плані перевезень туристів автошляхами є: Херсон – Генічеськ; Херсон – Каховка; Херсон – Асканія-Нова; Херсон – Скадовськ – Лазурне – Залізний Порт [9].

При цьому організувати якісні автоперевезення перешкоджає незадовільний стан автошляхів у регіоні.

Нині мережа автомобільних доріг загального користування Херсонської області становить 5002 км, у тому числі державного значення – 1440,2 км і місцевого значення – 3561,8 км. Із загальної протяжності автодоріг 4500 км потребують капітального ремонту. У 2018 р. за рахунок коштів державного бюджету було передбачено здійснити поточний середній ремонт з відновленням дорожнього покриття на ділянках доріг загальною протяжністю 27,6 км [73] задля безпечного пересування туристів та підвищення привабливості даної туристичної дестинації. Отже, інвестиції в побудову і ремонт автошляхів Херсонщини є необхідною умовою якісної організації туристичних автоперевезень

Найбільшим транспортним підприємством, що обслуговує туристичну галузь, є автобаза «Турист» у Херсоні, що має змогу одночасно виводити на маршрути до 40 машин. На Херсонщині налічується біля 20 підприємств, з якими укладаються договори на транспортне обслуговування, а також 5 туроператорів, що мають власний транспорт.

Прибуття іноземних туристів на Херсонщину здійснюється авіарейсами в аеропорт «Херсон», який у 2006 р. отримав статус міжнародного, але його запуск відбувся тільки у 2013 р. після періоду застою. Зараз аеропорт «Херсон» активно розбудовується – у 2017 р. розпочалася реконструкція споруди та злітної смуги (встановлено нове обладнання для обслуговування повітряних суден і підвищення комфортності для пасажирів). За останні 2 роки відбулися кардинальні зміни в інфраструктурі аеропорту, що сприяло збільшенню пасажиропотоку з 63 тис. пасажирів у 2016 р. до 85 тис. пасажирів у 2018 р. (за даними аеропорту «Херсон»).

Міжнародний аеропорт «Херсон» співпрацює з авіакомпаніями: ПАТ «МАУ», Turkish Airlines Inc., ТОВ «Браво», ТОВ «АНДА ЕЙР», ПрАТ «Українські вертольоти», ТОВ «АЙ СІ ЕС Хендлінг» [73]. Постійні рейси здійснюються до Києва та Стамбула, чартерні рейси – до Любліну, Шарм-аль-Шейху, Даламану, Анталії, планується відкриття рейсу до Мінська. У 2019 р. відкрито новий авіарейс Херсон-Краків компанії «Ryanair», що створює зручності для туристів, які виїжджають за межі України. Укладено Меморандум про співробітництво та партнерство між Херсонською обласною державною адміністрацією, Херсонською обласною радою та Асоціацією «Аеропорти України» цивільної авіації [73].

Аеропорт «Херсон» отримав визнання на всесвітньому рівні. Під час 5-го Міжнародного авіаційного форуму «Аероконгрес-2018» колектив аеропорту отримав кубок «Аеропорт року» і престижну нагороду за розвиток туризму.

У 2016 р. залізничним транспортом було перевезено 3,52 млн. осіб. Однак рекреаційні зони Херсонщини не мають достатньо зручного залізничного сполучення з регіонами України. У сезон додатково призначаються 10 потягів

за такими напрямками: Новоолексіївка – Харків; Київ – Херсон; Львів – Херсон; Харків – Херсон; Дніпро – Кривий Ріг – Генічеськ; Генічеськ – Івано-Франківськ; Київ – Генічеськ. Курсування швидкісного потягу Інтерсіті «Київ – Херсон», запущеного у липні 2016 р., значно покращило сполучення Херсонської області з м. Київ.

Збільшенню туристичних потоків у Херсонській області має сприяти наявність річкового транспорту. Адже даний регіон розташований у дельті Дніпра, де багато плавневої зони з великими просторами болотистих островів. Відповідно доцільним є збільшення обсягу пасажирських перевезень саме річковим транспортом. Певний ресурсний потенціал для цього є. На даний момент до складу річкового порту входить вокзал площею 5600 м², розрахований на 300 пасажирів, готельно-ресторанний комплекс «Меридіан» (не працює понад 5 років), 11 пасажирських причалів на 410 місць. Зanedбаний стан інфраструктури річморвокзалу не дає можливості використовувати її у туристичних цілях. Зараз річ морвокзал функціонує як причал для катерів, які возять дачників в той час як прогулянки річкою для відпочиваючих пропонують власники приватних катерів, що швартуються на набережній міста. Тому вітчизняні дослідники вказують на необхідність залучення інвестицій у будівництво національного річкового флоту та модернізацію інфраструктури круїзного туризму [29], розроблено Морську доктрину України на період до 2035 року [74]. Підприємства, які здійснюють вантажні перевезення по Дніпру (приватне підприємство АСК «Укррічфлот», корпорація «Нібулон»), наголошують на відсутності державного підходу до проблем поглиблення річки, застарілості портової інфраструктури, інше [1].

Річкові пасажирські перевезення на Херсонщині останнім часом розвиває корпорація «Нібулон». Загалом у 2017 році підприємством було перевезено швидкісними судами приблизно 24 тис. пасажирів з Києва, Канева, Черкас, Запоріжжя, Херсона, Каховки, Миколаєва. З них 8-9 тис. було перевезено безкоштовно – для популяризації поїздок по Дніпру. Підприємство планує створення морських пасажирських суден типу катамаранів, які зможуть ходити

на Скадовськ, Одесу, Залізний Порт, Білгород-Дністровський.

Загалом упродовж 2018 р. в області збудовано та реконструйовано 5 туристично-рекреаційних об'єктів, в результаті чого створено 246 нових робочих місць (база відпочинку «Козак» у Бериславському районі, база у с. Забарине Голопристанського району, аквапарк у м. Херсоні, перша черга пансіонату «Саторія» в Генічеському районі та інфраструктура бази відпочинку «Гриф-5» в Каланчацькому районі). Сума інвестицій склала 88 млн грн.

На падіння атрактивності Херсонської області впливає низька кваліфікація персоналу, який працює у сфері обслуговування туристів. У літній період різко зростає попит на працівників туристичної сфери та готельно-ресторанного господарства. Однак задовольнити попит на фахівців з вищою освітою (адміністратор, управляючий) і з середньою спеціальною (повар, бармен, офіціант) досить важко. Причини криються у тому, що навчальні заклади потребують модернізації матеріальної бази, сучасного обладнання, спеціального програмного забезпечення, доступності якісної бази практики для студентів та відсутня мотивованість молоді до здобуття освіти в цій галузі економіки через низький рівень оплати праці.

Обслуговуванням туристичної діяльності в даному регіоні займаються страхові компанії, установи банків, відділення Українського товариства мисливців і рибалок, суміжні підприємства, що забезпечують доступ туристів до туристичних ресурсів. Так, страхуванням туристичної діяльності на Херсонщині займаються страхові компанії «Україна», «Гарант-Авто» та «Оранта». Це страхування медичне та від нещасного випадку, а також страхування відповідальності туроператора за ненадання чи надання не в повному обсязі турпослуг. Більшість фірм надають цю послугу з розрахунку страхового покриття до 10 тис. доларів.

Банки забезпечують обслуговування туроператорів та їх клієнтів щодо здійснення безготівкових платежів та використання кредитних карток. При оплаті вартості путівки клієнтом існують два варіанти розрахунків.

По-перше, офіційний, коли оплата здійснюється на підставі виставленого

рахунка в приписній касі банку в приміщенні фірми або в будь-якому відділенні банку. У цьому разі фірма сплачує державі податки і цілковито відповідає за надану послугу згідно договору з клієнтом.

Другий варіант – це оплата готівкою. Вартість може бути трохи нижчою, але весь ризик за неякісне виконання зобов'язань клієнт бере на себе.

Перешкодою щодо розвитку виїзного туризму було те, що Херсонські туристичні фірми не мали права на самостійне оформлення віз та інших документів, необхідних для перетину кордону. Цю процедуру здійснювала спеціально акредитована київська туристична компанія – фірма «Гамалія». Проте введення безвізового режиму значно спростило виїзд за межі України та в'їзд до неї як вітчизняних, так і іноземних туристів. Це, в свою чергу, відобразилося на збільшенні туристичних потоків. Так, кількість туристів-громадян України, які виїжджали за кордон у 2018 р. порівняно з 2016 р. збільшилась на 95,3 % ,

Мережа музейних закладів Херсонщини (Додаток Р) здійснює *екскурсійне* обслуговування туристів (зокрема, Херсонський краєзнавчий музей, художній музей ім. О. Шовкуненка, Херсонський планетарій, заповідник «Асканія-Нова» (дендропарк, зоопарк, музей) та інші культурні заклади). Вони самостійно розробляють програму екскурсій щодо свого закладу і надають послуги екскурсовода на основі угоди з туроператором. Якщо туроператор має власний екскурсійний продукт і самостійно його реалізує, екскурсоводом (гідом-перекладачем) є працівник туристичної фірми, який діє на основі наряд-путівки, технологічної карти, контрольного тексту та матеріалів «Портфеля екскурсовода». Після закінчення екскурсії наряд-путівка повертається суб'єкту туристичної діяльності, який веде їх облік. Туроператори розробляють екскурсійні маршрути самостійно, на основі агентських угод або по рекомендації управління з питань туризму.

У Херсонській області найбільш затребуваними є такі маршрути: «Від Тягина до Кам'янки», «Давньоруське Олешня і козацькі Олешки», «Кінбурнська коса». Вже кілька років розробляється туристичний маршрут

«Чумацький шлях» за участі інших областей Херсонщини.

Туроператори надають також різноманітні додаткові послуги у вигляді організації рибалки та полювання. Такі послуги надаються туроператором на основі договору з Херсонським відділенням Українського товариства мисливців і рибалок, до складу якого входять три мисливсько-рибальські бази: «Краснюкове», «Проріжка» та Козачелажерська база. Послуги полювання надає Херсонське державне лісогосподарське об'єднання «Херсонліс», що має на території області такі лісомисливські господарства:

- Херсонське ДЛМГ (головна база в селищі Рабильче) – полювання на водоплавну птицю в радіусі від 1 до 40 кілометрів, а також на вальдшнепа, фазана, гуску, зайця;
- Скадовське ДЛМГ (база на острові Джарилгач) – полювання на оленя благородного, муфлона, водоплавну птицю;
- Гаврилівське ДЛМГ (база в с Гаврилівка) – олень благородний, косуля, лисиця, заєць, куріпка, качки, гуси.

Вважаємо, що розроблення та ухвалення регіональних програм розвитку туризму, що враховують особливості функціонування туристичної галузі окремих районів Херсонщини, дозволить вирішити специфічні проблеми розвитку туризму, зокрема й пов'язані з інфраструктурним забезпеченням.

2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні

Важливою умовою подальшого розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Херсонській області є збереження та раціональне використання природних рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, розширення ринку рекреаційних послуг з метою більш повного задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні, зростання потужностей туристично-рекреаційної інфраструктури та створення додаткової платформи для розміщення, відпочинку, оздоровлення,

супутніх туристичних послуг за рахунок залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Як показали результати дослідження, Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Область має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси [72]. Усі ці переваги сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що якісно впливає на соціально-економічну ситуацію в цілому. Прискорений розвиток сфери туризму сприятиме динамічному розширенню внутрішнього ринку як основи стабільного економічного зростання регіону, а це, в свою чергу, потребує максимальної консолідації зусиль великого числа учасників.

Нині туристична галузь Херсонської області є стратегічним вектором розвитку регіону, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку як внутрішнього, так і іноземного туризму.

З метою подальшого розвитку туризму на Херсонщині та формування сприятливих умов для становлення сфери туризму та курортів як провідної високорентабельної галузі економіки області та забезпечення її сталого розвитку згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей Департаментом культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації за участі місцевих органів виконавчої влади, громадських об'єднань туристичної галузі розроблена Програма розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки, яка затверджена Рішенням XXII сесії обласної ради VII скликання 14.12.2018 № 1095.

Дана Програма спрямована на вирішення низки проблем, а саме: вдосконалення сучасної туристичної інфраструктури області; створення позитивного іміджу Херсонщини як осередку туризму на загальнодержавному та міжнародному рівнях; формування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей; підвищення якості надання туристичних послуг; раціональне використання природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу; залучення інвестицій, що сприятиме збільшенню туристичних потоків, зростанню надходжень від провадження туристичної діяльності, збільшенню об'єктів відпочинку та відсотка зайнятості населення області.

Розвиток туризму безпосередньо або опосередковано (через туристичне споживання) здійснює стимулюючий вплив на розвиток наступних видів економічної діяльності Херсонської області: транспортні перевезення, готельні та ресторанні послуги, роздрібну торгівлю, харчову промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, послуги у сфері відпочинку і розваг, культури і спорту тощо. Разом з тим, туризм стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних і сезонних робочих місць, активно підтримує існування та розвиток народних ремесел, національної культурної спадщини. Відповідно потрібен комплексний і системний підхід щодо розв'язання проблем розвитку галузі туризму Херсонської області.

Так, створення на території області сучасної туристичної інформаційно-навігаційної системи (знакування і маркування туристичних маршрутів, встановлення інформаційних дорожніх знаків за європейськими стандартами, створення туристично-інформаційних центрів, облаштування відпочинкових і сервісних зон на туристично привабливих об'єктах) дозволить підвищити рівень поінформованості громадян України та іноземних гостей про привабливі туристичні атракції Херсонщини (Додаток С), безпеки туристів у регіоні, індустрії гостинності області.

Наявні туристичні ресурси області потребують належного інфраструктурного облаштування для забезпечення високих стандартів та безпеки туризму, підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг, розвитку сучасної індустрії гостинності. 22 туристичні маршрути та екологічні стежки національних природних парків і біосферних заповідників області на даний час потребують маркування відповідно до ДСТУ 7450:2013 «Туристичні послуги. Знаки туристичного активного туризму. Класифікація, опис і правила застосування». Однак на сьогодні на автомобільних шляхах області за європейськими стандартами встановлено двомовні дорожні знаки 5.53 «Показчик напрямку до визначного місця» лише до 8 найбільш привабливих туристичних об'єктів (Кам'нська Січ XVIII ст., Свято-Введенська церква XVIII ст., Бізюків чоловічий монастир XVIII ст., Вежа Вітовта XIV ст., Виноробне господарство Князя П. М.Трубецького XIX ст., Водоспади, Ландшафтний заказник «Станіславський», Національний природний парк «Олешківські піски»).

Формуванню сталого позитивного іміджу серед потенційних туристів та розповсюдженню пропозицій і відомостей щодо туристичного потенціалу області серед цільової аудиторії сприятимуть маркетинг та поширення позитивної інформації про регіон. Роль маркетингу та промоції зростає, оскільки дає можливість привернути увагу туристів до області та сформувати їхнє позитивне сприйняття. Організація та проведення рекламно-інформаційних турів для представників ЗМІ, туристичних компаній України та з-за кордону, просування Херсонщини як туристично привабливого регіону через канали поширення інформації та продажів і створення якісного мультимедійного контенту мають на меті формування позитивного туристичного іміджу області, розширення географії туристичних потоків, збільшення кількості внутрішніх та іноземних туристів. Крім того, з метою підвищення рівня обслуговування туристичних потоків, забезпечення доступу до якісної туристичної інформації (про найпривабливіші туристичні атракції Херсонщини, місця відпочинку, оздоровлення, розміщення, об'єкти природно-заповідного фонду, театри, музеї,

тощо) за допомогою сучасних інформаційних технологій у 2019 р. відкрито перший сенсорний туристичний кіоск на території Херсонщини в аеропорту, а у 2020 р. такий кіоск буде встановлено на залізничному вокзалі м. Херсона. У червні 2019 р. Щасливцевською сільською радою відкрито перший туристично-інформаційний центр в області згідно міжнародних стандартів [19].

В умовах сучасного розвитку діджиталізації забезпечено створення сучасного туристично-інформаційного Порталу Херсонщини KHERSON.TRAVEL, який передбачає інноваційну і адаптивну під різні гаджети платформу, що наповнюється всією потрібною туристу інформацією про область, заклади відпочинку, екскурсії та туриста. У Портал планується інтегрувати функціонал з бронювання готелів для проживання, купівля квитків на транспорт, замовлення екскурсій, індивідуальне будування цікавих маршрутів по запитам туристів [19].

Важливу роль у процесі аналізу та прогнозування розвитку туризму в регіоні відіграє маркетинговий аудит ринку туристичних послуг. На нашу думку, поліпшення аналітичної роботи у сфері туризму та діяльності курортів забезпечить підготовку науково обґрунтованих програм та концепцій щодо розвитку перспективних територій туристично-рекреаційної галузі області та підвищить конкурентоспроможність регіонального туристичного продукту взагалі.

Важлиим чинником конкурентоспроможності ринку туристичних послуг є рівень професіоналізму кадрів, що працюють у сфері туризму. Нині дана сфера потребує фахівців нової генерації, здатних працювати для задоволення потреб споживачів і які вміють зрозуміти та задовольнити їхні потреби. Тому створення системи підготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів Херсонської області (організаторів туристичної діяльності, фахівців туристичного супроводу, гідів-перекладачів, власників агроосель, працівників готельно-ресторанного та курортно-рекреаційного комплексу та інших) за допомогою організації та проведення заходів з підвищення якості підготовки фахівців індустрії гостинності забезпечить сферу туризму та курортів

кваліфікованими кадрами, підвищить рівень обслуговування та якості надання туристичних послуг і тим самим створить передумови для збільшення туристичного потоку, поліпшення туристичного іміджу області [72]. Зокрема, в результаті участі у трьохмісячному курсі «Туристичний гід» з підготовки гідів-екскурсоводів за міжнародними стандартами у 2019 р. було підготовлено 16 фахівців-гідів для здійснення кваліфікованого екскурсійного супроводу туристів Херсонщини.

З метою прискорення адаптації працівників туристично-рекреаційної сфери до міжнародних вимог доцільно також здійснювати стажування їх за кордоном, а також запрошувати закордонних фахівців для навчання місцевого персоналу.

У зв'язку з незагруженістю потужностей туристичних підприємств (на 50-60 %) через обмеженість тривалості туристичного сезону в міжсезонний період на базі туристичних об'єктів доцільно організовувати інші заходи, спрямовані на удосконалення діяльності туристичних та суміжних з туристичною діяльністю підприємств (науковий і фестивальний туризм, проведення навчальних тренінгів тощо).

В останні роки зросла популярність Херсонщини на екологічно-чисті умови відпочинку, лікування та оздоровлення. У цьому зв'язку в області запроваджено кластерну модель проекту «Херсонщина – територія здоров'я», основними аспектами якої стало реформування медичної галузі та розвиток «Індустрії здоров'я», що спрямовано на забезпечення якісних умов життя населенню. Так, у напрямку розвитку «Індустрії здоров'я» активізувалися процеси трансформації та розвитку санаторно-курортного комплексу Херсонщини, підготовка професійно компетентних кадрів для індустрії здоров'я, мотивування різних верств населення до здорового способу життя та споживання товарів і послуг індустрії здоров'я тощо.

Департаментом туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації та Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців «Всеукраїнська Федерація роботодавців України у сфері туризму» у 2019 р.

укладено Меморандум про співробітництво та партнерство у сфері розвитку туристичного потенціалу Херсонської області та впровадження проекту «Туристичний кластер «Таврійське еко-оздоровлення» [19].

Подальший розвиток сфери туризму і курортів у Херсонській області потребує кардинальних змін і у системі управління цією галуззю. Він може бути досягнутий лише шляхом забезпечення ефективного державного управління та посилення державно-приватного партнерства. Нині кожне з відомих підприємств Херсонської області може стати не тільки майданчиком для екскурсій, але й інвестором для облаштування рекреаційних територій, модернізації старих і побудови сучасних закладів оздоровлення і відпочинку, створення курортних закладів, покращання транспортної інфраструктури [82]. Так, в рамках державно-приватного партнерства бізнесу і міської влади започаткований інвестиційний проект «Добудова та підвищення ефективності Сиваської вітрової електростанції». В рамках цього проекту у 2017 р. відкрито першу чергу вітрової електростанції «Новотроїцька», що можна віднести до туристичних дестинацій промислового туризму. Окремі підприємства області вже долучаються до туристичної діяльності. Зокрема, господарство П. М. Трубецького декілька років поспіль організовує винні тури на своє підприємство. За цей час проведена реконструкція історичної будівлі виноробні, готелю та ресторану для туристів. Підприємство «Таврія» – єдиний в Україні будинок марочних коньяків з повним виробничим циклом – теж започаткувало екскурсії на завод. На інвестиційному порталі м. Херсона для пошуку партнерів та інвесторів було розміщено проект створення готельного комплексу «Tavria SPA Resort». Судна «Нібулон-експрес» з квітня 2017 р. здійснюють регулярні пасажирські перевезення та екскурсії по Дніпру за маршрутом Херсон – Гола Пристань – Нова Каховка – Херсон.

У Стратегії розвитку області на період до 2020 р. вказано, що галузь туризму та курортів потребує залучення значних інвестицій у розбудову туристично-рекреаційної інфраструктури області та приведення її у відповідність із міжнародними стандартами. Тому зростає зацікавленість

приватного бізнесу до можливості започаткування інвестиційної діяльності на Херсонщині. Як вважає Я. В. Кацемір [23], у Херсонській області існує ціла низка сприятливих для інвестування туристичної сфери умов:

- розвинена транспортна інфраструктура: розгалужена мережа автодоріг загальнодержавного та місцевого значення, залізнична мережа, наявність аеропорту;
- природно-кліматичні умови і мінерально-сировинні ресурси, які створюють конкурентні переваги для розвитку промисловості будівельних матеріалів, об'єктів рекреації;
- величезний потенціал для розвитку туризму та відпочинку

Так, під час проведення у 2017 р. Міжнародного інвестиційного форуму «Таврійські горизонти» Херсонська облдержадміністрація, зарубіжні і вітчизняні учасники заходу уклали 14 дво- та тристоронніх угод щодо подальшого співробітництва, що стало підґрунтям для подальшої реалізації у 2018-2019 рр. низки інвестиційних проектів у сфері розвитку транспортно-логістичної інфраструктури, туристично-рекреаційної галузі та виробництва альтернативної енергетики [73].

Ще у 2015 р. визначено 7 масивів рекреаційного призначення для провадження інвестиційної діяльності. Розробляється інвестиційний проект з розвитку узбережжя Чорного і Азовського морів «La Perla Azzurra & La Costa Azzurra», який передбачає будівництво берегоукріплення в с. Приморське та створення курортно-рекреаційної зони на березі Чорного моря. Планується будівництво міжнародного лікувального центру реабілітації та відпочинку в комплексі «Акварель» у м. Скадовську.

Херсонщина має території, що містять цінні туристичні ресурси і лікувальні властивості – мінеральні води, лікувальні грязі, ропа озер. Тому спільно з ДУ «Український науково-дослідний Інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» сформовано реєстр таких територій та намічений перспективний план проведення спеціальних досліджень з метою обґрунтування створення курортів місцевого значення або розвитку медичного

туризму.

На нашу думку, з метою успішної реалізації проектів туристично-рекреаційного комплексу Херсонщини доцільно залучати успішно працюючі підприємства різних галузей, яких в області налічується більше 200 (Херсонський завод «Палада»; ООО «НВП «Херсонський машинобудівний завод»; ТОВ «Цюрупінська паперова компанія»; філіал ООВ з іноземними інвестиціями «Хенкель-Баутехнік»; компанії «Чумак» і «Green Teem»; агрофірма «Білозерський»; ПАТ «Дім марочних коньяків «Таврія»; сімейна виноробня «Курінь» тощо). Така співпраця обумовлена очікуваним економічним ефектом та іміджевою і соціальною складовими.

Розширення державно-приватного партнерства місцевої влади з провідними підприємствами області дозволить здійснити розбудову туристично-рекреаційних закладів, поліпшити туристичну інфраструктуру області та забезпечити безпеку туристів. Можливості для створення конкурентоспроможного херсонського туристичного продукту в регіоні є: природно-ресурсний потенціал, промисловий і агропромисловий комплекси, сприятливий інвестиційний клімат.

Таким чином, задля сприяння та створення належних умов розвитку сфери туризму і курортів у регіоні необхідно об'єднати роботу та координувати діяльність місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів туристичної діяльності, наукових закладів, залучати громадськості організації та підприємства різних форм власності. Це дозволить забезпечити сталий розвиток сфери туризму та курортів на Херсонщині, перетворити її у конкурентоспроможну, високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, тим самим прискорить соціально-економічний розвиток регіону, а також сприятиме підвищенню якості життя населення, популяризації Херсонщини на національному та міжнародному рівнях.

Однак впровадження нових методів управління туристичною галуззю у регіоні неможливо здійснити без постійних надходжень інформації про поточну діяльність об'єктів управління. Нині значна частка інформації про поточну

туристичну діяльність в області отримується через запити в підрозділи облдержадміністрації, податкову службу, туристичні підприємства, що збільшує терміни і ускладнює процес прийняття управлінських рішень. Тому пропонуємо внести окремі зміни до системи звітності туристичних підприємств області, а саме: крім обов'язкової державної звітності два рази на рік, проводити щомісячну звітність, яка повинна містити такі основні показники:

1. Кількість обслугованих туристів.
2. Рух туристичних потоків з інших країн, областей України та рух потоків за кордон (з зазначенням назв країн і областей).
3. Цілі поїздок та подорожей (у відсотках).
4. Запровадження нових послуг.
5. Проблеми, що виникли за звітний період.
6. Пропозиції з питань законодавства, нормативно-правової бази туризму тощо, пропозиції щодо діяльності департаменту.

Практична реалізація пропонованих змін щодо складання звітності надасть можливість не тільки удосконалити проведення аналізу туристичної діяльності і стану туризму на Херсонщині, але й встановити більш тісний двосторонній зв'язок з об'єктами управління. Збір подібної інформації стане своєрідним маркетинговим дослідженням і дозволить складати графіки сезонності, життєвого циклу окремих послуг, проводити сегментацію ринку туристичних послуг, визначати найбільш пріоритетні для області напрямки діяльності. Накопичення такої інформаційної бази стане підґрунтям розробки обґрунтованих рекомендації туристичним підприємствам щодо підвищення ефективності їх діяльності, а також надасть можливість визначати коло країн для надання на державному рівні пропозицій щодо укладання з ними міжнародних договорів про спрощення візового режиму, міжнародне співробітництво тощо.

Як зазначалося у попередніх розділах кваліфікаційної роботи Херсонщина має усі необхідні умови для розвитку різноманітних видів туризму, а саме таких як: гастрономічний, винний, екстремальний,

промисловий, сільський зелений та екотуризм. Але особливої уваги заслуговує розвиток саме класичного екотуризму і, відповідно, подальша популяризація об'єктів природно-заповідного фонду. Як свідчить практика, у сьогоденних умовах екологічний туризм є одним із раціональних шляхів подолання кризового становища та покращення економічного стану Херсонської області.

В області розробляються також нові туристично-екскурсійні маршрути з різноманітною тематикою, що дозволяє скласти чітке уявлення про віхи історичного та культурного життя Херсонщини. Так, до туристичного маршруту «Козацькими шляхами Херсонщини» входять 9 туристичних об'єктів: Херсонський обласний краєзнавчий музей (м. Херсон), с.Тягинка-пам'ятник Б. Хмельницькому, фортеця Тягинь, балка Бургунка (міст Катерининського тракту 18 ст.), с. Республіканець – «Кам'янська Січ», с. Червоний Маяк – Свято-Григоріївський Бізюків чоловічий монастир, м. Нова Каховка – ВАТ«АПФ«Таврія», м. Нова Каховка – яхт-клуб «Maxim-Marine», с. Веселе – ВАТ «Ім. Князя Трубецького», Єдина пустеля у Європі «Олешківські піски» тощо.

Пріоритетність розвитку туристичної галузі в Україні відмічена у низці законодавчих документів державного та регіонального рівня. Так, у «Програмі розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки» окреслені основні напрями розвитку туризму та шляхи його удосконалення. Реалізація пріоритетних напрямів та першочергових завдань щодо розвитку туризму в Херсонській області сприятиме досягненню поставленої мети, а саме:

- розвиток сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області;
- маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках;
- підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг;
- просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів;

- активізація сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.
- У результаті виконання намічених заходів цієї Програми у 2021 р. передбачено:

- покращення туристичного іміджу Херсонщини як регіону сучасної індустрії гостинності та відпочинку півдня України;

- підвищення рівня розвиненості туристичної інфраструктури, обслуговування туристів, якості надання туристичних послуг, конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту;

- забезпечення кількості туристичних відвідувань області на рівні не менше 4,5 млн осіб та подальшого темпу зростання відвідувань – не нижче 10 % на рік;

- забезпечення кількості іноземних туристів на рівні не менше 30 тис. відвідувачів та подальшого темпу зростання відвідувань – не нижче 15 % на рік;

- отримати не менше 35 млн грн надходжень від туристичної галузі до бюджетів усіх рівнів та подальший темп зростання цих надходжень має скласти не нижче 15 % на рік;

- отримання суми туристичного збору не менше 4 млн грн та забезпечення подальшого темпу зростання на рівні не нижче 10 % на рік.

Для фінансування заходів по реалізації даної Програми виділені кошти обласного (13396 тис. грн) та місцевих (16885 тис. грн) бюджетів, а також залучені кошти суб'єктів туристичної діяльності, фінансових організацій (установ), інвесторів та інших джерел, не заборонених законодавством. Головним розпорядником коштів обласного бюджету, передбачених на виконання Програми, визначено Департамент культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації.

Реалізувати намічені завдання з підвищення ефективності туристичної сфери Херсонської дасть змогу наявність всебічної інформації та прийняття своєчасних обґрунтованих рішень. Отже, нагальним залишається питання різнобічного аналізу та оцінка перспектив розвитку туристичної галузі

Херсонщини, а також розробка пропозицій щодо удосконалення туристичної діяльності у регіоні. При цьому перевагами подальшого розвитку туризму в області має стати забезпечення збереження та раціонального використання туристичних ресурсів, формування позитивного туристичного іміджу регіону, зростання кількості робочих місць, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, висока економічна, соціальна й екологічна ефективність.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведений нами аналіз розвитку туризму в Херсонській області дає підстави зробити наступні висновки.

1. Туризм сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, залученню громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги.

2. Найбільш значущими серед чинників, що визначають потреби в туризмі й істотно впливають на вибір його видів, є соціально-економічні (чинники, пов'язані з умовами проживання людини та характером її діяльності). Інтенсивність розвитку туризму у Херсонській області залежить від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Проте впливовішими були внутрішні чинники, які характеризують рівень соціального та економічного розвитку регіону – рівень розвитку галузей національного господарства, рівень розвитку транспортних мереж, характер міграційних процесів, демографічна структура населення та структура зайнятості, а також рівень розвитку та впровадження інноваційних технологій.

У подальшому на розвиток туристичного ринку Херсонщини будуть впливати наступні чинники: демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість тощо.

3. Херсонщина має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси. Область має вихід до двох морів – Чорного й Азовського. Її морське узбережжя з чудовими піщаними пляжами простяглося більш як на 200 км. У курортній зоні на лазурному морському узбережжі знаходяться понад 300 різних оздоровчих

закладів – санаторіїв, пансіонатів, туристичних баз та баз відпочинку, дитячих оздоровчих таборів. Серед туристичних баз відпочинку особливою популярністю користуються «Чорномор» і лікувально-оздоровчий центр «Співдружність» на Чорному морі, оздоровчий комплекс «Енергія» на Азовському морі.

4. Природні ресурси Херсонської області включають мінеральні, сировинні, лісові, а також водні та рекреаційні ресурси. У туристичному використанні Херсонщини вагоме значення мають лісові та мисливські угіддя. Лісовий фонд і його якісні параметри становлять передумову розвитку масового відпочинку й лікування.

Херсонська область розташована на півдні України в Причорноморській низині, степовій зоні, на нижній течії Дніпра. Омивається Чорним і Азовським морями, а також Сивашем (Гнилим морем) та Каховським водосховищем. Водні об'єкти Херсонської області займають 430,5 тис. га.

Природно-антропогенні туристично-рекреаційні ресурси області представлені об'єктами загальнодержавного (2 біосферних заповідника, 1 національний природний парк, 1 дендрологічний парк та 7 різноманітних заказників) та місцевого значення (заказники, пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища).

На узбережжі Херсонщини знаходяться природоохоронні території загальноукраїнського та міжнародного значення – Чорноморський біосферний заповідник, Азово-Сиваський та Джарилгацький національний парк. Всього на Херсонщині 69 територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Так, найбільшим на півдні України є Чорноморський біосферний заповідник, що знаходиться на території Голопристанського району і частково Очаківського сусідньої Миколаївської області. Його загальна площа перевищує 89 тис. га, з яких 14148 га – це суша, а решта – акваторія Тендрівської і Ягорлицької заток. Заповідник займає величезну водну акваторію з островами й прибережними косами.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф. С. Фальц-Фейна – це

близько 11 тис. га цілинного типчаково-ковилового й полинового степу, знамениті дендрологічний і зоологічний парки. Цей заповідник входить до сімки природних чудес України.

Національний природний парк «Олешківські піски» є найбільшою пустелею, що розташована на Лівобережжі Херсонської області, яка офіційно визнана єдиною в Європі.

До природно-заповідного фонду Херсонської області входить також Дніпро та прилеглі території, які називають одним з найцінніших природних заплавно-літоральних комплексів Європи.

У межах області розташована значна кількість озер різного походження (солоні і грязьові), також є джерела мінеральних і геотермальних вод.

5. До історико-культурних рекреаційних ресурсів даного регіону відносяться: історико-археологічні, архітектурно-громадські, архітектурно-культові, героїко-патріотичні, науково-пізнавальні, мистецькі і комплексні.

У Херсонській області за концентрацією та різноманітністю історико-культурних рекреаційних ресурсів виділяють чотири групи районів: райони з найбільш значними та різноманітними ресурсами (м. Херсон, Цюрупинський, Білозерський, Голопристанський, Каховський і Бериславський райони); райони з середнім за рівнем концентрації та різноманітністю потенціалом рекреаційних ресурсів (Скадовський (36 %), Генічеський, Великоолександрівський і Чаплинський райони); райони із спеціалізованим історико-археологічним потенціалом (Нововоронцовський, Горностаївський, В. Лепетиський, В. Рогачицький райони) та райони із найменшим культурно-історичним та соціально-економічним потенціалом (Високопільський, Н. Сірогозський, Н. Троїцький, Іванівський і Каланчацький райони).

Взагалі на Херсонщині налічується більше 5 тис. об'єктів історико-культурної спадщини (зокрема, легендарні Кам'янська та Олешківська Січі, скіфські кургани, античні городища, залишки турецьких укріплень, козацькі хрести, багаточисельні храми).

6. Природно-ресурсний потенціал Херсонської області є основою

розміщення закладів санаторно-курортного господарства, найбільша кількість яких сконцентрована у приморських районах (Геніченський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони).

7. Як показало дослідження, у 2016-2018 рр. спостерігається позитивна динаміка показників економічного та соціального розвитку Херсонської області за рахунок активізації внутрішнього та іноземного туризму і, відповідно, збільшення обсягів надходжень від туристичної галузі. Так, на початок 2020 р. суб'єктами туристичної діяльності Херсонщини (заклади розміщування та туристичні агентства) сплачено до бюджетів усіх рівнів 39 567,4 тис. грн, що на 24,7 % більше в порівнянні з аналогічним періодом 2018 р. Сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів на цю дату перевищила показник 2018 р. на 127,7 % і склала 8 403,6 тис. грн (у 2018 р. – 3 690,4 тис. грн). Найвищими ці показники були у Генічеському – 2 805,5 тис. грн (+74 %), Голопристанському – 2 566,3 тис. грн (+155,4 %), Каланчацькому – 449,3 тис. грн (+715,4 %), Скадовському – 1 488,9 тис. грн (+141,4 %) районах, у м. Херсоні – 760,3 тис. грн (+184,5 %), інших районах та містах області – 333,3 тис. грн (+147,8 %).

8. Не дивлячись на те, що у більшості районів відмічається високий і середній рівень розвитку туризму, значною проблемою розвитку туристичного комплексу Херсонщини залишається недостатньо ефективне використання потужності туристичної галузі. Так, за оцінкою експертів потужність туристичної галузі даного регіону використовується лише на 50-60 %. Однією з причин цього, як показали результати проведеного дослідження, є невідповідність інфраструктури туризму сучасним вимогам споживачів туристичних послуг як за кількістю, так і за якістю послуг, що надаються туристам. Зокрема, упродовж 2016-2017 рр. кількість колективних засобів розміщування в цілому зменшилася і становила 225 од., а кількість місць у них – на 724 од. (24681-25405). У 2018 р. функціонувало 11 санаторіїв та

пансіонатів з лікуванням з загальною кількістю ліжок 2,2 тис., один санаторій профілакторій, 27 будинків та пансіонатів відпочинку на 5,3 тис. ліжок та 129 баз та інших закладів відпочинку – на 15,1 тис. ліжок. Порівняно з 2016 р. відбулося зменшення кількості санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (на 21,4 %) і баз та інших закладів відпочинку (12,8 %). Однією з причин цього було загострення конкуренції на ринку послуг.

Позитивним є те, що у 2019 р. порівняно з 2016 р. кількість закладів оздоровлення дітей збільшилась на 6,5 %, а кількості дітей, які перебували у цих закладах, на 26,2 %. У закладах оздоровлення дітей за цей період кількість місць збільшилась на 7,4 %. Тобто за аналізований період більше дітей змогло отримати якісні послуги з оздоровлення.

На узбережжях Чорного й Азовського морів провадять діяльність близько 1064 пансіонатів та міні-готелів приватного сектору, 280 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, приватної форм власності, з них 46 дитячих спеціалізованих закладів. Крім закладів відпочинку та оздоровлення, на узбережжі послуги з розміщення в області надають 62 об'єкти сільського зеленого туризму, 64 цілорічні готельні підприємства.

9. Значною проблемою в туристичній діяльності Херсонщини залишається транспортне забезпечення, оскільки 85 % обсягу перевезень туристів здійснюють автотранспортом і 15 % залізницею. Найінтенсивнішими у плані перевезень туристів автошляхами є: Херсон – Генічеськ; Херсон – Каховка; Херсон – Асканія-Нова; Херсон – Скадовськ – Лазурне – Залізний Порт.

Протягом 2018 р. в області збудовано та реконструйовано 5 туристично-рекреаційних об'єктів, в результаті чого створено 246 нових робочих місць (база відпочинку «Козак» у Бериславському районі, база у с. Забарине Голопристанського району, аквапарк у м. Херсоні, перша черга пансіонату «Саторія» в Генічеському районі та інфраструктура бази відпочинку «Гриф-5» в Каланчацькому районі). Сума інвестицій склала 88 млн грн.

У 2019 р. створені зручності для туристів, які виїжджають за межі

України, за рахунок відкриття нового авіарейсу Херсон-Краків компанії «Ryanair».

10. Послуги з організації внутрішнього та міжнародного туризму в Херсонській області надають 15 туроператорів та понад 100 турагентів. Їх діяльність спрямована переважно на виїзний туризм, а не на в'їзний як внутрішніх, так і іноземних туристів. Налагодженню стійкого організованого в'їзного туристичного потоку перешкоджає невідповідність туристичної інфраструктури області.

11. У ході дослідження нами виявлена низка проблемних питань, які потребують комплексного та системного вирішення у середньостроковій перспективі, а саме:

- низький рівень розвитку сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області (невідповідність туристичної інфраструктури та послуг сучасним вимогам технічної та функціональної якості, недостатній рівень розвитку туристичної діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду, недостатня поінформованість потенційних туристів про можливості використання наявних туристичних ресурсів тощо);

- недостатнє маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках (низька ефективність маркетингової політики у сфері туризму області, слабка промоційна політика щодо потенціалу області серед іноземних партнерів);

- низький рівень обслуговування та якості надання туристичних послуг (низька конкурентоспроможність туристичних підприємств Херсонщини, недостатній рівень підготовки фахівців індустрії гостинності та туристичного супроводу);

- відсутність просвітницької діяльності та науково-освітнього забезпечення сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів (недосконала методологія статистичного моніторингу в галузі туризму, не регулярно проводяться дослідження ринку туристичних послуг);

- відсутність сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму

(недостатній рівень фінансування заходів, спрямованих на розвиток галузі туризму та курортів з місцевих бюджетів та низький рівень інвестиційних внесків у туристичну сферу).

12. Основні орієнтири щодо розвитку туризму на Херсонщині задекларовані у «Програмі розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки», затвердженій Рішенням XXII сесії обласної ради VII скликання 14.12.2018 р. № 1095.

Згідно Програми середньостроковими завданнями у сфері туризму залишаються: розвиток інфраструктури на території кожної окремої громади; благоустрій та облаштування місць масового відпочинку; маркування маршрутів та ознакування туристичних об'єктів; встановлення картосхем найпривабливіших туристичних об'єктів; облаштування відпочинкових та сервісних зон для туристів (створення арт-майданчиків, парків реконструкції, музеїв живої історії, туристично-інформаційних центрів (ТІЦ), облаштування під'їздами, зупинками, туалетами тощо); проведення навчальних тренінгів для ефективної організації туристичної діяльності та розширення асортименту туристичних послуг, розвитку сільського зеленого, пізнавального, історико-культурного, подієвого, водного, спортивного, екологічного туризму; інші заходи з розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, які достатньою мірою фінансуватимуться з обласного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Крім цього, підвищенню ефективності туристичної галузі Херсонської області мають сприяти:

- заходи по обґрунтуванню можливостей забезпечення оптимального навантаження на рекреаційні ресурси;
- збільшення інформаційно-рекламної підтримки туристичної галузі;
- приділення особливої уваги дослідженню можливості використання лікувальних грязей, термальних та мінеральних вод;
- сприяння розвитку фестивального, наукового туризму у період міжсезоння, а також підтримування історико-культурних та природних об'єктів

області у належному стані для потреб туристичної галузі;

- визначення перспективних екскурсійних об'єктів Херсонщини;
- розроблення програм використання об'єктів природно-заповідного фонду для потреб туристичної галузі тощо.

13. У результаті виконання намічених заходів «Програми розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки» у 2021 р. передбачається:

- покращення туристичного іміджу Херсонщини як регіону сучасної індустрії гостинності та відпочинку півдня України;
- підвищення рівня розвиненості туристичної інфраструктури, обслуговування туристів, якості надання туристичних послуг, конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту;
- забезпечення кількості туристичних відвідувань області на рівні не менше 4,5 млн осіб та подальшого темпу зростання відвідувань – не нижче 10 % на рік;
- забезпечення кількості іноземних туристів на рівні не менше 30 тис. відвідувачів та подальшого темпу зростання відвідувань – не нижче 15 % на рік;
- отримання не менше 35 млн грн надходжень від туристичної галузі до бюджетів усіх рівнів та подальший темп зростання цих надходжень має скласти не нижче 15 % на рік;
- отримання суми туристичного збору не менше 4 млн грн та забезпечення подальшого темпу зростання на рівні не нижче 10 % на рік.

Для фінансування заходів по реалізації даної Програми виділені кошти обласного (13396 тис. грн) та місцевих (16885 тис. грн) бюджетів.

14. В області постійно розробляються нові туристично-екскурсійні маршрути з різноманітною тематикою, що дозволяє скласти чітке уявлення про віхи історичного та культурного життя Херсонщини. Зокрема, до туристичного маршруту «Козацькими шляхами Херсонщини» входять 9 туристичних об'єктів: Херсонський обласний краєзнавчий музей (м. Херсон), с.Тягинка-

пам'ятник Б. Хмельницькому, фортеця Тягинь, балка Бургунка (міст Катерининського тракту 18 ст.), с. Республіканець – «Кам'янська Січ», с. Червоний Маяк – Свято-Григоріївський Бізюків чоловічий монастир, м. Нова Каховка – ВАТ«АПФ«Таврія», м. Нова Каховка – яхт-клуб «Maxim-Marine», с. Веселе – ВАТ «Ім. Князя Трубецького», Єдина пустеля у Європі «Олешківські піски» тощо. В області найбільш поширеними є маршрути: «Від Тягина до Кам'янки», «Давньоруське Олешшя і козацькі Олешки», «Кінбурнська коса». Вже кілька років Херсонщина приймає участь у розробці міжобласного туристичного маршруту «Чумацький шлях».

В останні роки в області відбувається стійке зростання попиту на спеціалізовані різновиди та форми туризму, такі як риболовля та полювання, винний, водний, екологічний, подієвий, гастрономічний, сільський зелений, історико-культурний, спортивний туризм, різноманітні активні види відпочинку тощо.

15. Щорічно ведеться робота щодо залучення підприємців галузі туризму до участі у виставкових заходах, ярмарках, фестивалях, інвестиційних форумах міжнародного, всеукраїнського та регіонального значення, а також проводяться Міжнародний туристичний форум, Міжнародний інвестиційний форум, рекламно-інформаційні прес-тури з метою висвітлення матеріалів щодо екологічних проектів області.

16. Негативний вплив на розвиток туризму в Херсонській області справляє недосконалість законодавчої бази, обмеженість коштів на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва, певні труднощі у наданні повноцінної інформації щодо можливих туристичних маршрутів тощо. Тому одним із вирішальних чинників подальшого розвитку туризму на Херсонщині має стати активна популяризація її туристично-рекреаційних ресурсів серед вітчизняних та іноземних туристів, зокрема унікальних історико-культурних ресурсів. Особливий акцент при цьому має робитися на ефективному використанні регіональних туристичних ресурсів та наповненні держаного і місцевих бюджетів за рахунок прискореного розвитку туристичної

галузі.

Насамкінець зазначимо, що Херсонська область, знаходячись у центрі Українського Причорномор'я, з її багатою історико-культурною спадщиною, унікальними природно-рекреаційними ресурсами, гостинними людьми, інфраструктурою, що постійно розвивається, має безцінний потенціал і вносить вагомий внесок у розвиток туристичної індустрії країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація міжнародних експедиторів України [Електронний ресурс]. URL: <http://ameu.org.ua/news/2114-vadaturskij-vklali-majzhe-2-mlrd-v-richkovu-infrastrukturu> (дата звернення: 17.01.2020).
2. Бакало Н. В. Екскурсійна діяльність як один зі складників туристичної сфери. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3 (08). С. 211-214.
3. Бейдик О. О., Новосад Н. О. Факторний аналіз формування потоків в'їзного туризму України. *Український географічний журнал*. 2012, № 1. С. 44-49.
4. Білогурова Г. В. *Конспект лекцій з курсу «Інформаційні системи і технології в туризмі»*. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 49 с.
5. Буторіна В. Б. Взаємовплив підприємств туристичної інфраструктури і національного туризму в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 12. С. 211-214.
6. Василевська Я. В. Туризм як один із факторів розвитку Херсонської області. *Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія «Геологія. Географія»*. 2008. Т. 16. № 3/2. С. 80–86.
7. Відпочинок і туризм у Херсонській області. Статистичний бюлетень за 2013 рік [Електронний ресурс] : Головне управління статистики у Херс. обл. 2014. URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>.
8. Всесвітня туристична організація. Офіційний сайт. URL: unwto.org (дата звернення: 26.10.2018).
9. Географія Херсонщини : навчальний посібник / під ред. І. О. Пилипенка, Д. С. Пальчикової. Херсон, 2007. С. 166–165.
10. Гірняк Л. І., Глагола В. А. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 16. С. 71-78.
11. Головне управління статистики у Херсонській області. URL:

<http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/ekonomichna-diyalnist/1747-2-1-10-turizm/2054-goteli-ta-inshi-miscja-dlja-timchasovogo.html> (дата звернення: 18.03.2020).

12. Данильчук В. Ф. Особенности формирования и развития туристических предприятий: монографія. Донецк: НАН України. Ін-т економіки пром-сти. 2006. 240 с.

13. Державний реєстр національного культурного надбання. URL: <http://web.archive.org/web/20081231050720/http://www.heritage.com.ua/reestry/index.php?id=67> (дата звернення: 27.11.2018).

14. Дружиніна В. В., Залуніна О. М. Оцінка стану туристичної інфраструктури з урахуванням особливостей розвитку регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Випуск 10. Частина 2. С. 37-41.

15. ДСТУ 4269:2003. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Класифікація готелів [Чинний від 2004-01-09]. К. : Держспоживстандарт України, 2004. 13 с.

16. ДСТУ 4268:2003. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги [Чинний від 2004-01-07]. – К.: Держспоживстандарт України, 2004. 14 с.

17. ДСТУ 4527:2006. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [Чинний від 2006-01-10]. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. 28 с.

18. Жукова М.А. Индустрия туризма: менеджмент организаций. М. : *Финансы и статистика*, 2006. – 200 с.

19. Звіт про виконання у 2019 році обласної програми «Розвиток туризму та курортів в Херсонській області на 2019-2021 роки. URL: <https://visitkherson.gov.ua/regionalni-programi/zvit-pro-vikonannja-u-2019-roci-oblasnoi-programi-rozvitok-turizmu-ta-kurortiv-v-hersonskij-oblasti-na-2019-2021-roki/> (дата звернення: 27.03.2020).

20. Інвестиційний портал Херсонщини [Електронний ресурс]. URL:

<https://investinkherson.gov.ua/> (дата звернення 06.03.2020).

21. Календар туристичних, культурних, спортивних подій Херсонщини - 2016 [Електронний ресурс]. URL:

http://www.visitkherson.gov.ua/sites/default/files/kalendar_buklet_ukr_2.pdf (дата звернення: 06.03.2020).

22. Карпенко Ю. В. Інвестиційне забезпечення сфери туризму в умовах модернізації економіки: теоретико-методичні аспекти. *Економічні горизонти*. 2018. № 4 (7). С. 109–117.

23. Кацемір Я. В. Дослідження зовнішніх чинників розвитку туристичної галузі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Випуск 34. 2019. С. 63-66.

24. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.

25. Колективні засоби розміщування в Україні у 2017 році. Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О. О. Кармазіна. К. : Державна служба статистики України, 2018. 142 с.

26. Колективні засоби розміщування в Україні у 2018 році. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.htm (дата звернення: 20.03.2020).

27. Комліченко О. О. Фактори розвитку туристичної галузі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. Херсон, 2014. Випуск 8. Частина 3. С. 75-79.

28. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

29. Котлубай В. О. Відродження прибережних пасажирських перевезень в системі морського туризму України . *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління*. 2013. № 26. С. 36-42.

30. Кривега К. В. Туристична інфраструктура: поняття та складові.

Гуманітарний вісник ЗДІА. Випуск 21. 2005. С.118-124.

31. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посібник. Київ: Знання, 2011. 271 с.

32. 8 лучших IT-решений в туризме в 2018 году. URL: <http://www.atorus.ru/news/press-centre/new/44391.html> (дата звернення: 26.02.2020).

33. Мальська М. П., Мандюк Н. Л. Основи маркетингу у туризмі: підручник. Київ: Центр учб. л-ри. 2016. 336 с.

34. Матвійчук Л. Ю. Аналіз чинників впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2012. № 19. С. 172-175.

35. Маховка В.М. Інтерактивні та Smart-Технології в туризмі. *Методологія та практика сталого розвитку туризму: кол. моногр.* Полтава: Астроя, 2018. С. 148-155.

36. Машкова О. В. Аналіз суспільно-історичних туристичних ресурсів Херсонської області. *Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: Зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конфер. (8-9 жовтня 2015 року, Херсон) / За ред. І. О. Пилипенка.* Херсон: ПП Вишемирский, 2015. С. 243-248.

37. Машкова О. В. Організація туристичних подорожей в межах Херсонської області. *Часопис соціально-економічної географії: зб. наук. пр.* – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Вип. 17(2). 2014. С. 124-128.

38. Мельник Ю., Цетнар Л. Стратегічне управління туристичним підприємством на міжнародному ринку. *Психологія і суспільство*. 2012. № 2. С. 58-63.

39. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі : теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2 (6). С. 129-138.

40. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk->

UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true
(дата звернення: 19.03.2020).

41. Момонт Т. В. Основні фактори розвитку ринку туристичних послуг. *Економіка. Управління. Інновації*. 2012. № 1. С. 19-24.

42. Нємець Л.М., Сегіда К.Ю., Моштакова Н.В. Соціально-демографічні та історико-культурні фактори розвитку туризму. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 176. с. 145-147.

43. Орлова М. Л. Функціональні складові інфраструктури туризму України [Електронний ресурс]. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів. Серія Економіка*. Випуск 2 (50). 2014. URL: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/0125orlova.pdf> (дата звернення: 16.02.2020).

44. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.03.2020).

45. Оніщук Л.М. Спортивно-оздоровчий, дитячий та молодіжний туризм. Регіональний аспект. *Наука і освіта*. 2014. № 4. С. 122-126.

46. Опорний конспект лекцій «Географія туризму». Тернопіль. 2013. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/14453/GT_L.pdf (дата звернення: 24.11.2018).

47. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за ред. В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.

48. Перспективи застосування міжнародного досвіду зеленого туризму на Херсонщині. URL: <http://www.ei-journal.com/index.php/journal/article/download/653/258> (дата звернення: 25.03.2020).

49. Податковий кодекс: Закон України від 02 грудня 2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 22.01.2020).

50. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 № 2473-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення: 26.01.2020).

51. Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928. // База даних «Законодавство України». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP090928.html (дата звернення: 22.02.2020).

52. Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1761. // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1761-2001-%D0%BF> (дата звернення: 22.02.2020).

53. Про затвердження заходів щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2004 № 298-р // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/298-2004-%D1%80> (дата звернення: 26.01.2020).

54. Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 № 390-р // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2003-%D1%80> (дата звернення: 22.02.2020).

55. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження туроператорської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством економічного розвитку і торгівлі: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 747 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-2018-%D0%BF> (дата звернення: 22.03.2020).

56. Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 991 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-2015-%D0%BF> (дата звернення: 24.03.2020).

57. Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 № 1124 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14> (дата звернення: 20.02.2020).

58. Про затвердження Положення про департамент туризму та курортів: Наказ від 22 липня 2016 року № 1202 / Верховна Рада України. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0A8YQ1904D> (дата звернення: 23.02.2020)

59. Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 803 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF> (дата звернення: 18.03.2020).

60. Про затвердження Порядку доведення до споживачів інформації про вид об'єкта туристичної інфраструктури та його категорію: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2013 № 470 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470-2013-%D0%BF> (дата звернення: 12.01.2020).

61. Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 № 297 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF> (дата звернення: 14.01.2020).

62. Про затвердження порядку оформлення ваучера на надання туристичних послуг та його використання: Наказ Державної Туристичної Адміністрації України від 06.06.2005 р. № 50 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0765-05> (дата звернення: 18.01.2020).

63. Про затвердження Правил користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг: Наказ Державної

Туристичної Адміністрації України від 16.03.2004 р. № 19 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04> (дата звернення: 24.01.2020).

64. Про курорти: Закон України від 05 жовтня 2000 № 2026-III // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення: 28.01.2020)

65. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 № 222-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 19.02.2020).

66. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25 червня 1991 № 1264-XII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12> (дата звернення: 10.01.2020)

67. Про підтримку розвитку туризму в Україні: Наказ Президента України від 02.03.2001 № 127/2001 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/2001/conv> (дата звернення: 08.01.2020).

68. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. № 928. // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 22.01.2020).

69. Про рекламу: Закон України від 03 липня 1996 № 270/96-ВР // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/270/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.03.2020).

70. Про туризм : Закон України від 15.09.95 р. № 325/95. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. С. 241.

71. Про утворення Координаційної ради з питань туристичної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 № 388 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2015-%D+-%BF> (дата звернення: 13.01.2020).

72. Програма розвитку туризму та курортів у Херсонській області на

2019-2021 роки. Затверджена Рішенням XXII сесії обласної ради VII скликання 14.12.2018 р. № 1095. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/14453/GT_L.pdf (дата звернення: 14.03.2020).

73. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2018 рік. – С . 34-47 [Електронний ресурс]. URL: <http://khoda.gov.ua/programa-rozvitku-oblasti> (дата звернення: 16.02.2020).

74. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2009. – № 1307 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-п> (дата звернення: 20.02.2020).

75. Ротань Н. В. Стратегічні альтернативи розвитку туристичної галузі регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Випуск 8. Частина 3. 2014. С. 111-114.

76. Святохо Н. В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона. *Экономика и управление*. 2007. № 2. С. 30-36.

77. Сірик А. Є. Аналіз факторів впливу на розвиток туристичної галузі в Україні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2016. Вип. 1(1). С. 156-163. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2016_1\(1\)__24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2016_1(1)__24). (дата звернення: 16.02.2020).

78. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-р (дата звернення: 17.01.2020).

79. Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. URL: <http://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020> (дата звернення: 10.03.2020).

80. Ткаченко Т. І., Соколова К. О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка»*. 2011. № 1. С.107-112.

81. Туник О. М. Smart-туризм: новітні технології та виклики сучасності:

матеріали VI Міжнародної науково-теоретичної конференції молодих учених, аспірантів, студентів *«Творчий пошук молоді – курс на ефективність»*, (Хмельницький, 25 лютого 2015 р.). Хмельницький: ХКТЕІ. С. 401-402.

82. Туристично-рекреаційний потенціал херсонського регіону з точки зору інвестиційної привабливості / Л. О. Івченко, Г. С. Колісніченко. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 2. С. 71-78.

83. Туристична діяльність в 2017 році. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf (дата звернення: 20.03.2020).

84. Туристична діяльність в 2018 році. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm (дата звернення: 20.03.2020).

85. Цьохла С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Том 22(61). 2009. № 2. С. 373-380.

86. Шуплат О. М. Роль публічно-приватного партнерства у залученні фінансових ресурсів у сферу туризму. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку*: зб. матеріалів I Всеукр. наук.-прак. конф. (Київ, 22 червня 2016 р.). К.: КНЕУ, 2016 р. С. 345-348.

Додаток А

«Чорноморський біосферний заповідник»

«Азово-Сиваський національний парк»

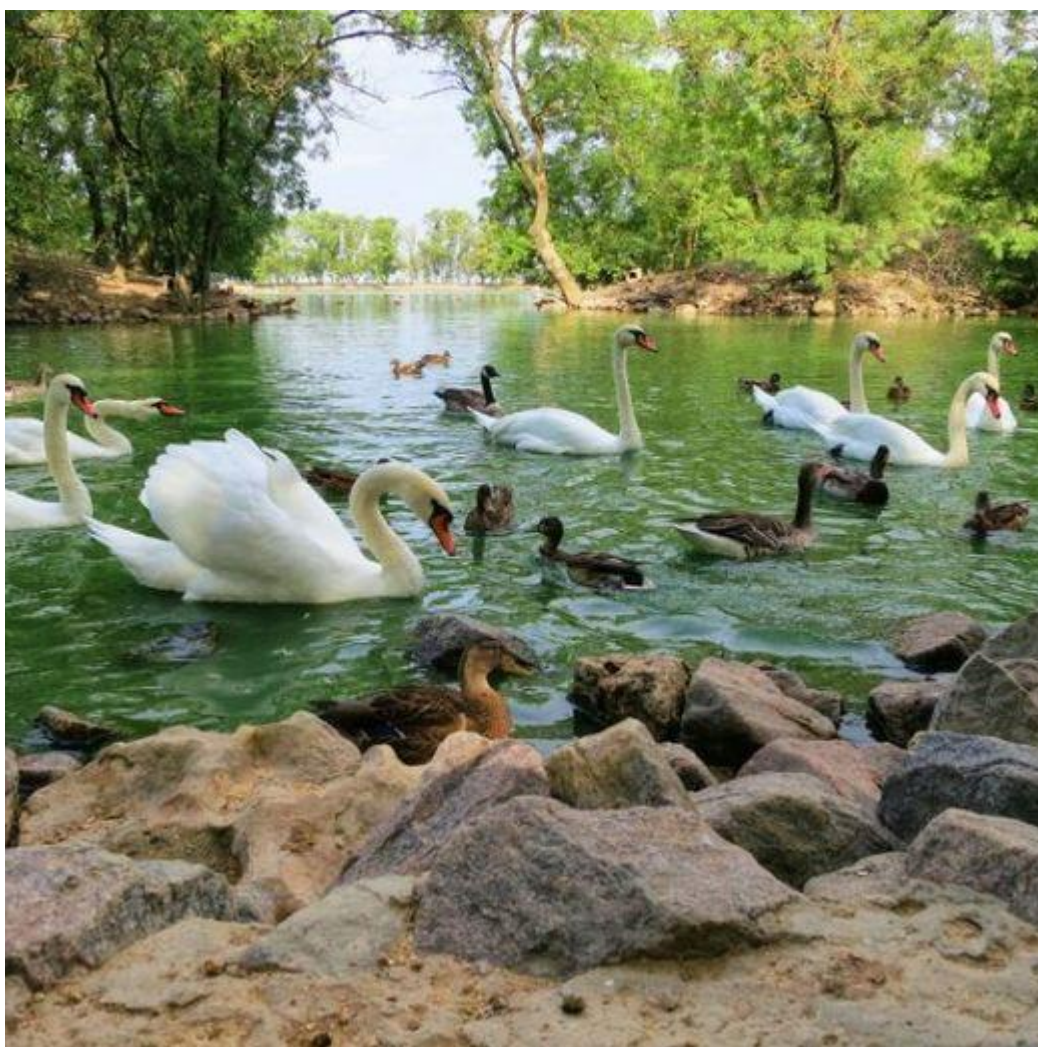

«Джарилгацький національний парк»

Додаток Б

Заповідник Асканія-Нова

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Е.Ф. Фальц-Фейна

Коні Пржевальського

Дендропарк заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.С. Фальц-Фейна

Додаток В

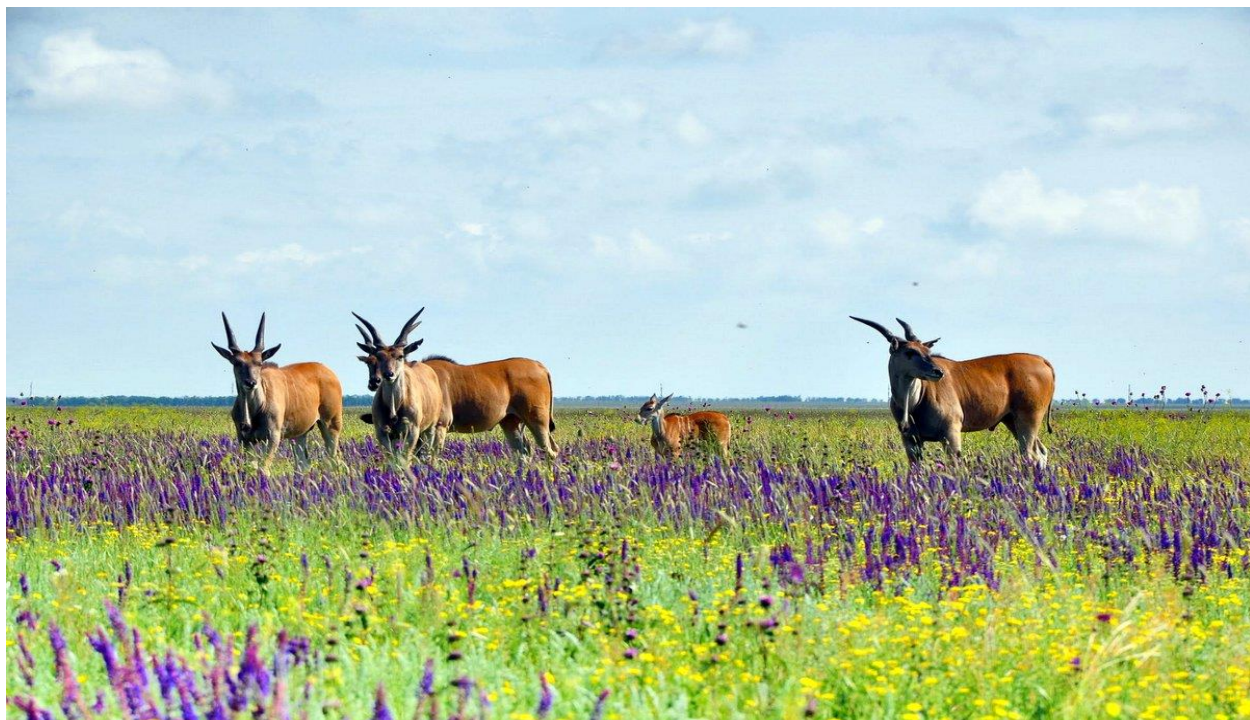
Тендрівська затока

Ягорлицька затока

Додаток Г
СІМ ПРИРОДНИХ ЧУДЕС УКРАЇНИ

1. Асканія-Нова, Херсонська область

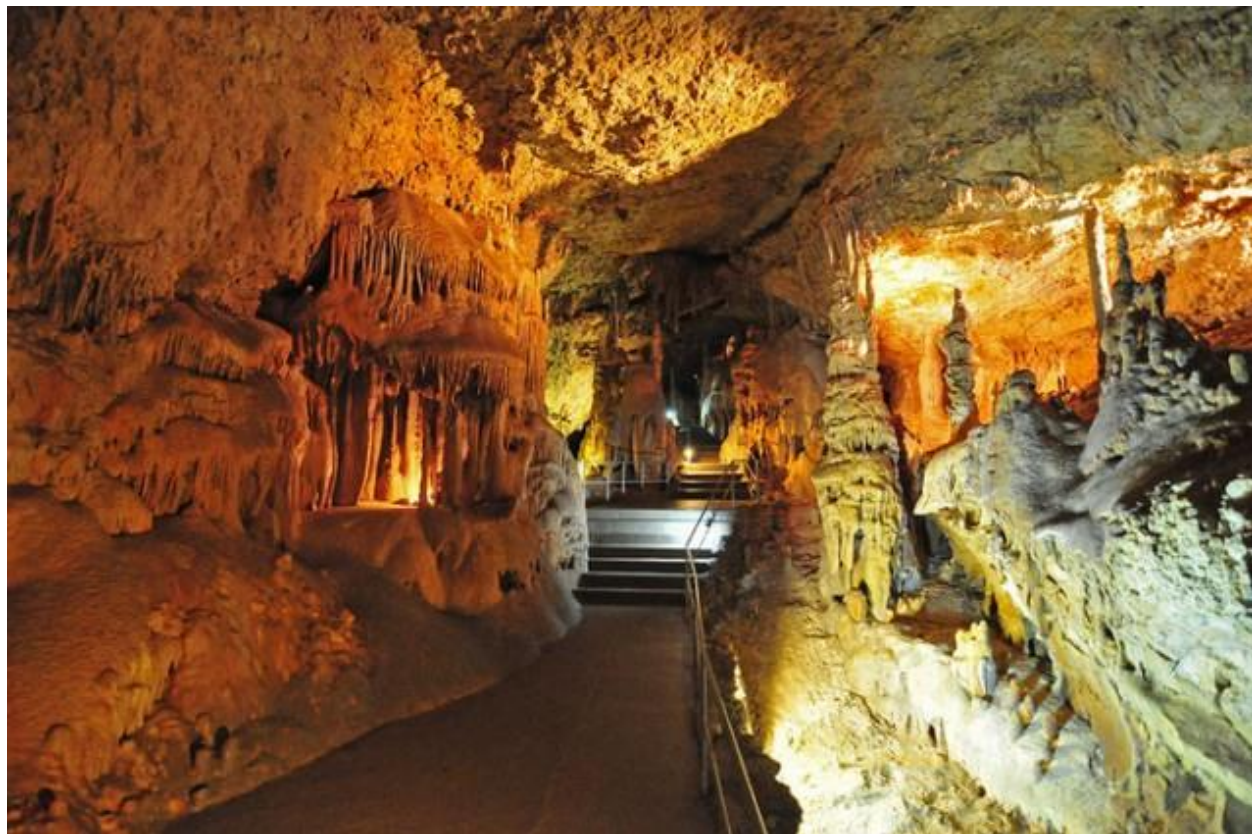
2. Гранітно-степове Побужжя, Миколаївська область

3. Дністровський каньйон, Івано-Франківська, Вінницька, Тернопільська, Чернівецька і Хмельницька області

4. Мармурова Печера, АР Крим, Чатир-Даг

Озеро Світязь, Волинська область

5.

6. Озеро Синевир, Закарпатська область

7. Подільські Товтри, Хмельницька область

Додаток Д

Олешківські піски

Додаток Е

Херсонські плавні

Додаток Ж

Кам'янська Січ

Олешківська Січ

Додаток К

Херсонська фортеця

Суднобудівна верф Херсона

Суднобудівна верф Херсона

Додаток Л

ТУРОПЕРАТОРИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Назва	Контакти	Напрями діяльності
1	2	3
Бюро-подорожувальницьке «КВИТКИ ПО ЄВРОПІ»	Авдєєнко Наталя Олександрівна м.Херсон, Дніпровський р-н, вул. Миру, буд. 28, (098) 033 15 67, (050) 640-20-40, e-mail: ticketseuropa@yandex.ru, avdyeyenko-tickets@ukr.net, www.ticketsofeurope.com.ua	Туроператор
Приватне підприємство ««МАГНІТ»»	Помпеева-Брильова Олена Володимирівна 73010, м. Херсон, вул. Комунарів, буд.1, оф.1, (0552) 41-40-23, 41-78-80, (066)366 09 53,(050) 842 65 25, (067) 552 25 33, e-mail: magnit-tour@yandex.ua www.magnit-tour.com.ua	Туроператор (внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму)
Приватне підприємство «XXI ВЕК УКРАИНЫ»	Шацко Оксана Григоріївна 75500, Херсонська обл., м. Генічеськ, вул. Володарського, буд. 9, (066) 100 33 63, (067) 511 00 58, (05534) 3-38-32, e-mail: 21vek_tour@mail.ru	Туроператор
Товариство обмеженою відповідальністю «ТУР ПЛАЗА»	3 Рачинський Володимир Віталійович 73000, м.Херсон, вул.Комарова 6/29, (0552) 46-08-88, 45-50-05, 46-64-60, (067) 553 13 27, e-mail: tour-plaza@ukr.net, www.tourplaza.ks.ua	Туроператор внутрішнього та в'їзного туризму
Товариство обмеженою відповідальністю «ЕЙРЛАЙН-ЕКСПРЕС»	3 Лисухіна Наталя Валеріївна 73003, м.Херсон, вул. 9 січня, буд. 32/30, (0552) 49-60-88, 49-60-77, (067) 553 89 09, e-mail: info@air-line.com.ua, www.air-line.com.ua	Туроператор внутрішнього та в'їзного туризму
Товариство обмеженою відповідальністю «ЮМІС»	3 Гора Юрій Михайлович 73000, м. Херсон, пр-т Ушакова, 57, оф. 606, (0552) 26-35-17, (050) 315-76-39, (066) 064-49-96, e-mail: info@umistour.com, www.umistour.com	Туроператор внутрішнього та в'їзного туризму
Туристична фірма «Finist Group»	Херсонська обл., м.Нова Каховка вул. Букіна, 70-а (050) 318 16 81 Ярмій Павло Олексійович e-mail: yrmiy@mail.ru	Туроператор

Продовження Додатку Л

1	2	3
Туристична фірма «А ТРЕВЕЛ»	Щербина Андрій Олександрович м.Херсон, вул. Академіка Тарле, 18/2-70, (0552) 42-98-54, e-mail: info@atrevel.org.ua, ks@atravel.mail.ua, www.atravel.org.ua	Туроператор внутрішнього та в'їзного туризму
Туристична фірма «ВІКТУР»	Бабенко Олена Анатоліївна м.Херсон, пер. Спартаківський, б.18,оф. 6, (0552) 26-29-19, (050) 506 28 55, (050) 642 98 13, e-mail: viktur_n@ukr.net, www.viktour.com.ua	Туроператор
Туристична фірма «МЕГА-ТУР»	Кучеренко Марина Григорівна м.Херсон, вул. Леніна, 26, (095) 350 41 70, (067) 184 26 34 e-mail: Pavel926@mail.ru Херсонська обл., м.Скадовськ, вул. Кірова 51, оф. 2 (05537) 5-47-32, 5-90-99, (050) 315-83-50, (066) 068 31 99	Туроператор
Туристична фірма «СВІТЛАНА ТУР»	Гордієнко Світлана Миколаївна e-mail: info@svitlanatour.com.ua www.svitlanatour.com.ua	Туроператор
Туристична фірма «СКІЛУР-С»	Скрипка Світлана Василівна 75500, Херсонська обл., м.Генічеськ, вул. 40 років Перемоги, буд.7, оф. 31, (05534) 3-41-01, 3-49-08 (095) 40 20 610, e-mail: Skilur_@mail.ru	Туроператор
Херсонське обласне закрите акціонерне товариство по туризму та екскурсіях «ХЕРСОНТУРИСТ»	Гусар Михайло Іванович 73008, м. Херсон, площа 50-річчя СРСР, буд. 3, (0552) 36-77-46, 36-77-61, 26-67-39, 22-33-41, e- mail: kherson@ukrproftour.com.ua, khersonturis t@rambler.ru, www.ukrproftour.com.ua	

Додаток М

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення XXII сесії
обласної ради VII скликання
14.12.2018 № 1095

**Програма
розвитку туризму та курортів у Херсонській області
на 2019-2021 роки**

I. ПАСПОРТ ПРОГРАМИ

1.	Ініціатор розроблення Програми	Департамент культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації
2.	Дата, номер і назва розпорядчого документа органу виконавчої влади про розроблення Програми	Закони України «Про туризм», «Про курорти», розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 року № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»
3.	Розробник Програми	Департамент культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації
4.	Співрозробники Програми	Місцеві органи виконавчої влади, громадські об'єднання туристичної галузі
5.	Відповідальний виконавець Програми	Департамент культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації
6.	Учасники Програми	Департамент культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації, місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації усіх форм власності, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання туристичної галузі
7.	Термін реалізації Програми	2019-2021 роки
8.	Перелік місцевих бюджетів, які беруть участь у виконанні Програми	Обласний та місцеві бюджети
9.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, всього, у тому числі за рахунок коштів:	30281 тис.грн
9.1	обласного бюджету	13396 тис.грн
9.2	місцевих бюджетів	16885 тис.грн
9.3	інших джерел	

II. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма

У сучасних умовах розвитку світової економіки туризм став однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей, що об'єднує та стимулює розвиток інших галузей, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види відпочинку і розваг, зокрема це культура, мистецтво, спорт, освіта, наука, фінанси, народні промисли, транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку тощо.

Сфера послуг і, зокрема, такі її складові, як готельний комплекс, туризм та рекреаційний бізнес, здатні зробити значний внесок у зростання валового внутрішнього продукту при відносно малих затратах та коротких термінах окупності. Крім того, прискорений розвиток цієї сфери сприятиме динамічному розширенню внутрішнього ринку як основи стабільного економічного зростання в регіоні. А отже, сфера туризму та курортів передбачає максимальну консолідацію зусиль великого числа учасників.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Херсонської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму.

Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Область має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси.

Усі ці переваги сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що якісно впливає на соціально-економічну ситуацію в цілому.

Насамперед, це вихід до двох морів – Чорного й Азовського, морські пляжі, протяжність яких перевищує 200 км, родовища цілющих бальнеологічних ресурсів (мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей, ропи соляних озер), а також 80 об'єктів і територій природно-заповідного фонду, два із чотирьох існуючих в Україні біосферні заповідники (Чорноморський та «Асканія-Нова»), 4 національні природні парки (Азово-Сиваський, «Олешківські піски», «Джарилгацький», «Нижньодніпровський»), унікальна Дельта Дніпра – плавні міжнародного

значення, понад 5 тисяч історико-культурних об'єктів.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку наявні туристичні ресурси області потребують належного інфраструктурного облаштування для забезпечення високих стандартів та безпеки туризму, підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг, розвитку сучасної індустрії гостинності.

22 туристичні маршрути та екологічні стежки національних природних парків і біосферних заповідників області на даний час потребують маркування відповідно до ДСТУ 7450:2013 «Туристичні послуги. Знаки туристичного активного туризму. Класифікація, опис і правила застосування».

На автомобільних шляхах області за європейськими стандартами встановлено двомовні дорожні знаки 5.53 «Показчик напрямку до визначного місця» лише до 4 туристичних об'єктів.

На території курортно-рекреаційних районів області, розташованих на узбережжях Чорного й Азовського морів, провадять діяльність близько 1064 пансіонатів та міні-готелів приватного сектору, 280 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, приватної форм власності, з них 46 дитячих спеціалізованих закладів. Крім закладів відпочинку та оздоровлення, на узбережжі послуги з розміщення в області надають 62 об'єкти сільського зеленого туризму, 64 цілорічні готельні підприємства.

Послуги з організації внутрішнього та міжнародного туризму в області надають 15 туроператорів та понад 100 турагентів, діяльність яких через невідповідність туристичної інфраструктури області спрямовується переважно на виїзний туризм, а не на налагодження стійкого організованого в'їзного туристичного потоку як внутрішніх, так і іноземних туристів.

При цьому результати моніторингових досліджень засвідчили, що, крім курортно-рекреаційної складової, в області відбувається стійке зростання попиту на спеціалізовані різновиди та форми туризму, такі як риболовля та полювання, винний, водний, екологічний, подієвий, гастрономічний, сільський зелений, історико-культурний, спортивний туризм, різноманітні активні види відпочинку тощо.

Щороку спостерігається тенденція впливу сфери туризму та курортів на позитивну динаміку показників економічного та соціального розвитку області за рахунок нарощування чисельності внутрішнього та іноземного туризму, збільшення обсягів надходжень від туристичної галузі.

З туристичною метою в 2014 році область відвідали близько 2,2 млн осіб, у 2015 році – 2,8 млн осіб, у 2016 році – 3,2 млн осіб, у 2017 році – 3,5 млн осіб, у 2018 році – 3,5 млн осіб.

Завдяки відновленню роботи міжнародного аеропорту «Херсон» повітряним шляхом Херсонщину відвідали в 2014 році 744 іноземці, у 2015 році – 7169 іноземців, у 2016 році – 9892 іноземці, у 2017 році – 8254 іноземці та за 10 місяців 2018 року – 7334 іноземці.

Водночас у приватних цілях через державний кордон та контрольні пункти в'їзду-виїзду Херсонщину відвідали в 2014 році 103274 іноземці, у 2015 році – 22171 іноземець, у 2016 році – 9094 іноземці, у 2017 році – 10675 іноземців та за 10 місяців 2018 року – 10913 іноземці.

У 2018 році до п'ятірки провідних країн-відвідувачів Херсонщини увійшли Туреччина, Ізраїль, Німеччина, США та Японія.

Останніми роками зростають обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів від суб'єктів господарювання туристичної галузі (заклади розміщення та туристичні агентства): у 2015 році – 10917,53 тис.грн, у 2016 році – 19 290,4 тис.грн, у 2017 році – 27 342,6 тис.грн, за 10 місяців 2018 року – 28 145,8 тис.грн. Сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів у 2015 році склала 1074,71 тис.грн, у 2016 році – 1 888,4 тис.грн, у 2017 році – 2 702,9 тис.грн, за 10 місяців 2018 року – 3 018,5 тис.грн.

Зазначена динаміка та фактори свідчать про необхідність вжиття додаткового комплексу заходів для стимулювання розвитку внутрішнього та в'їзного туризму. Туризм і рекреація як економічно вигідні галузі господарювання у перспективі мають зайняти одне з провідних місць у структурі господарського комплексу області та вагому частку у структурі ВВП.

Важливою умовою подальшого розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Херсонській області є збереження та раціональне використання природних рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, розширення ринку рекреаційних послуг з метою більш повного задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні, зростання потужностей туристично-рекреаційної інфраструктури та створення додаткової платформи для розміщення, відпочинку, оздоровлення, супутніх туристичних послуг за рахунок залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Крім того, збільшення числа внутрішніх та в'їзних туристів має стати ефективним інструментом економічного зростання регіону. Кошти, які

залишає кожен турист у межах області, є прямою інвестицією в туристично-рекреаційний комплекс.

На даному етапі розвитку туристичної галузі в області процеси підтримки, постійного відтворення та повноцінного використання її ресурсного потенціалу залишаються недостатніми та недосконалими. Поряд з позитивними тенденціями розвитку галузі туризму та курортів має місце ряд проблемних питань, що потребують комплексного та системного вирішення у середньостроковій перспективі, а саме:

1. Низький рівень розвитку сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області (невідповідність туристичної інфраструктури та послуг сучасним вимогам технічної та функціональної якості; неналежна поінформованість потенційних туристів про можливості використання наявних туристичних ресурсів; недостатній рівень розвитку туристичної діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду, історико-культурної спадщини та територіях, що містять цінні лікувальні ресурси, інших туристично привабливих об'єктах).

2. Недостатнє маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках (недосконалість та низька ефективність маркетингової політики у сфері туризму області; слабка промоційна політика щодо можливостей, потенціалу області серед іноземних партнерів).

3. Низький рівень обслуговування та якості надання туристичних послуг (низька конкурентоспроможність Херсонщини серед більш розвинутих регіонів України, зокрема через нерозвинений менеджмент туристичних підприємств; недостатній рівень підготовки фахівців індустрії гостинності та туристичного супроводу).

4. Відсутність просвітницької діяльності та науково-освітнього забезпечення сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів (відсутня сучасна методологія статистичного моніторингу в галузі туризму та готельного бізнесу; не проводяться аналіз зовнішнього середовища, ресурсів, сегментів ринку та соціологічні дослідження ринку туристичних послуг Херсонщини тощо).

5. Відсутність сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму (недостатній рівень підтримки проектів, ініціатив та стартапів громадських організацій та інших туристичних об'єднань для подальшого розвитку галузі туризму та курортів; недостатній рівень фінансування заходів, спрямованих на розвиток галузі туризму та курортів, з місцевих бюджетів та низький рівень інвестиційних внесків у туристичну сферу).

У зв'язку з цим середньостроковими завданнями у сфері туризму Херсонської області залишаються: розвиток інфраструктури на території кожної окремої громади; благоустрій та облаштування місць масового відпочинку; маркування маршрутів та ознакування туристичних об'єктів; встановлення картосхем найпривабливіших туристичних об'єктів; облаштування відпочинкових та сервісних зон для туристів (створення арт-майданчиків, парків реконструкції, музеїв живої історії, туристично-інформаційних центрів (ТІЦ), облаштування під'їздами, зупинками, туалетами тощо); проведення навчальних тренінгів для ефективної організації туристичної діяльності та розширення асортименту туристичних послуг, розвитку сільського зеленого, пізнавального, історико-культурного, подієвого, водного, спортивного, екологічного туризму; інші заходи з розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, які достатньою мірою фінансуватимуться з обласного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Ця Програма стане концептуальною базою середньострокового розвитку туризму в області як високорентабельної галузі економіки, важливого засобу культурного та духовного виховання жителів і гостей області, зростання якості життя населення, що в перспективі забезпечить можливості для створення відповідних умов з метою виведення Херсонщини на світовий рівень надання туристичних послуг та досягнення високої економічної ефективності у розвитку туризму.

III. Мета Програми

Метою Програми є формування сприятливих умов для становлення сфери туризму та курортів як провідної високорентабельної галузі економіки області та забезпечення її сталого розвитку згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, зокрема вдосконалення сучасної туристичної інфраструктури області; створення позитивного іміджу Херсонщини як осередку туризму на загальнодержавному та міжнародному рівнях; формування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей; підвищення якості надання туристичних послуг; раціональне використання природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу; залучення інвестицій, що сприятиме збільшенню туристичних потоків, зростанню надходжень від провадження туристичної діяльності, збільшенню об'єктів відпочинку та відсотка зайнятості населення області.

IV. Обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблем, обсягів та джерел фінансування, строки та етапи виконання Програми

Туризм безпосередньо або опосередковано, через туристичне споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток наступних видів економічної діяльності: транспортні перевезення, готельні та ресторанні послуги, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, послуги у сфері відпочинку і розваг, культури і спорту тощо. Разом з тим, стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних і сезонних робочих місць, активно підтримує існування та розвиток народних ремесел, національної культурної спадщини.

Подальший розвиток сфери туризму і курортів у Херсонській області може бути досягнутий лише шляхом забезпечення ефективного державного управління та посилення державно-приватного партнерства.

Перевагами цього шляху розвитку є забезпечення збереження та раціонального використання туристичних ресурсів області, зростання кількості робочих місць, формування позитивного туристичного іміджу регіону, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, висока економічна, соціальна й екологічна ефективність.

Для ефективного функціонування галузі в області необхідний комплексний і системний підхід до розв'язання кожної із вищевказаних проблем.

Створення на території області сучасної туристичної інформаційно-навігаційної системи (знакування і маркування туристичних маршрутів, встановлення інформаційних дорожніх знаків за європейськими стандартами, створення туристично-інформаційних центрів, облаштування відпочинкових і сервісних зон на туристично привабливих об'єктах) дозволить підвищити рівень поінформованості громадян України та іноземних гостей про привабливі туристичні атракції Херсонщини, безпеки туристів у регіоні, індустрії гостинності області.

Маркетинг та поширення позитивної інформації про регіон необхідні для формування сталого позитивного іміджу серед потенційних туристів та розповсюдження пропозицій і відомостей щодо туристичного потенціалу області серед цільової аудиторії. Роль маркетингу та промоції полягає, головним чином, у тому, щоб привернути увагу туристів до області та сформувати їхнє позитивне сприйняття. Організація та проведення рекламно-інформаційних турів для представників ЗМІ, туристичних компаній України та з-за кордону, просування Херсонщини як туристично привабливого регіону через канали поширення інформації та продажів і створення якісного мультимедійного контенту мають на меті формування позитивного туристичного іміджу області, розширення географії туристичних потоків,

збільшення кількості внутрішніх та іноземних туристів.

Сфера послуг потребує фахівців нової генерації. Тому сьогодні в туристичному бізнесі цінуються люди, здатні працювати для задоволення потреб споживачів, які вміють зрозуміти та задовольнити їхні запити. Підвищення рівня професіоналізму кадрів розглядається як важливий чинник створення конкурентоспроможного ринку якісних туристичних послуг у регіоні. Створення системи підготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів області (організаторів туристичної діяльності, фахівців туристичного супроводу, гідів-перекладачів, власників агроосель, працівників готельно-ресторанного та курортно-рекреаційного комплексу та інших) за допомогою організації та проведення заходів з підвищення якості підготовки фахівців індустрії гостинності забезпечить сферу туризму та курортів кваліфікованими кадрами, підвищить рівень обслуговування та якості надання туристичних послуг і тим самим створить передумови для збільшення туристичного потоку, поліпшення туристичного іміджу області.

Одним з важливих чинників для розвитку туристичної діяльності та створення якісних і сучасних туристичних продуктів є маркетинговий аудит ринку туристичних послуг. Аудит дозволить проводити аналіз та прогнозувати стан і тенденції розвитку галузі. Поліпшення аналітичної роботи у сфері туризму та діяльності курортів забезпечить підготовку науково обґрунтованих програм та концепцій щодо розвитку перспективних територій туристично-рекреаційної галузі області та підвищить конкурентоспроможність регіонального туристичного продукту.

З метою розвитку галузі туризму області здійснюватиметься об'єднання роботи та координація діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів туристичної діяльності, наукових закладів, залучення громадськості та підприємств різних форм власності для сприяння та створення умов подальшого розвитку туризму в області. Це дозволить забезпечити сталий розвиток сфери туризму та курортів у Херсонській області, перетворення її у конкурентоспроможну, високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, що прискорить соціально-економічний розвиток регіону, сприятиме підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку та консолідації суспільства, популяризації Херсонщини на національному та міжнародному рівнях.

Реалізація Програми здійснюється за рахунок коштів обласного та місцевих бюджетів, коштів суб'єктів туристичної діяльності, міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових організацій (установ), інвесторів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Орієнтовні обсяги фінансування заходів Програми викладені у додатку

1.

Головним розпорядником коштів обласного бюджету, передбачених на виконання Програми, визначено Департамент культури, туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації.

Програма середньострокова, реалізується в один етап протягом 2019 – 2021 років.

V. Перелік завдань Програми та результативні показники

Досягнення головної мети Програми пов'язано з реалізацією пріоритетних напрямів та першочергових завдань, до яких належать:

1. Розвиток сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області.
2. Маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках.
3. Підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг.
4. Просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів.
5. Активізація сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.

Виконання Програми дасть можливість досягти у 2021 році:

— покращення туристичного іміджу Херсонщини як регіону сучасної індустрії гостинності та відпочинку півдня України;

— підвищення рівня розвиненості туристичної інфраструктури, обслуговування туристів, якості надання туристичних послуг, конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту;

— кількості туристичних відвідувань області на рівні не менше 4,5 млн осіб та забезпечити подальший темп зростання відвідувань – не нижче 10% на рік;

— кількості іноземних туристів на рівні не менше 30 тис. відвідувачів та забезпечити подальший темп зростання відвідувань – не нижче 15% на рік;

— обсягів надходжень від туристичної галузі до бюджетів усіх рівнів не менше 35 млн грн та забезпечити подальший темп зростання надходжень – не нижче 15% на рік;

— суми туристичного збору не менше 4 млн грн та забезпечити подальший темп зростання на рівні не нижче 10% на рік.

Більш детально заходи та результативні показники Програми викладені у додатку

VI. Напрями діяльності та заходи Програми

Перелік напрямів діяльності (пріоритетних завдань) та заходів Програми викладено у додатку 2.

VII. Координація та контроль за виконанням Програми

Відповідальність за виконання Програми несе Херсонська обласна державна адміністрація, яка щороку звітує перед Херсонською обласною радою про результати її реалізації.

Відповідальним виконавцем програми визначено Департамент культури, туризму та курортів обласної державної адміністрації. Виконавцями Програми є райдержадміністрації, міськвиконкоми міст обласного значення, сільські, селищні ради об'єднаних територіальних громад, які щопівроку до 10 числа місяця, наступного за звітним періодом, надають відповідальному виконавцеві інформацію про хід реалізації заходів Програми.

Координація діяльності з виконання Програми здійснюється Департаментом культури, туризму та курортів обласної державної адміністрації.

Контроль за виконанням Програми забезпечує Херсонська обласна рада. Поточний контроль за ходом реалізації Програми та цільовим використанням бюджетних коштів здійснює Департамент культури, туризму та курортів обласної державної адміністрації.

Постійна комісія обласної ради з питань міжнаціональних відносин, культури, науки, освіти, молодіжної політики, фізичної культури та спорту, курортно-туристичної діяльності здійснює оцінку ефективності виконання програми розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки.

Додаток Н

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТАВРІЙСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО
КЛАСТЕРУ*1. Природні ресурси:*

зона Дніпровських плавнів;

зона Олешківських (Нижньодніпровських) пісків.

2. Природно-антропогенні ресурси:

Дендропарк Каховського лісгоспзагу – місто Каховка;

«Малокаховський бір» – село Мала Каховка;

Каховське водосховище;

Вікові платани – місто Нова Каховка;

Меморіальні дуби – місто Нова Каховка;

«Дендропарк Ботанічний» – місто Нова Каховка;

Джерело Шилової балки – Бериславський район;

Козацьке джерело – автошлях біля с. Веселе, на землях Козацької сільської ради Бериславського району.

3. Суспільно-історичні туристичні ресурси:

Введенська церква, 1726 р.(м. Берислав);

Кам'янська Запорозька Січ, 1709-1711 роки, 1730-1734 рр. (село Республіканець);

Кірха Св. Петра і Павла, 1885 р. (с. Зміївка);

Кладовище воїнівКримської війни, 1855 р. (м. Берислав);

Корсунський монастир, XVIII-XX ст. (с. Корсунка);

Любимівськепізньоскіфське городище, III ст. до н.е. – III ст. н.е. (село Любимівка).

4. *Бериславський район* – «Виноробне господарство Князя П. Н. Трубецького», продовжує виноробні традиції, закладені в 1896 році.

Додаток П

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Туристично-рекреаційні ресурси	Туристична інфраструктура	Соціальне середовище, туристичний імідж
<p>Клімат:</p> <ul style="list-style-type: none"> - помірно-континентальний, посушливий; - понад 250 сонячних днів. 	<p>Туристичні підприємства:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 15 туроператорів; - Понад 100 турагенств. 	<p>Нормативно-правова підтримка розвитку туризму з боку держави та місцевих органів влади:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року; - ЗУ «Про співробітництво територіальних громад» «Продобровільне об'єднання громад»; - Морська доктрина України на період до 2035 року.
<p>Природні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вихід до двох морів (Чорного та Азовського); - Протікає 19 річок (р. Дніпро). - 200 км морського узбережжя; - 80 територій та об'єктів природно-заповідного фонду (з них 4 національні парки: Асканія-Нова, Чорноморський заповідник – включено до спадщини ЮНЕСКО). 	<p>Транспортне забезпечення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2 державні морські торговельні порти; - 2 річкових порти; - державне підприємство залізничного транспорту; - аеропорт «Херсон» міжнародного значення; - 5002 км – дороги загального користування, (2 міжнародних коридори). 	
<p>Історико-культурні пам'ятки: понад 5 тис. об'єктів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - скіфські кургани; - античні городища; - залишки турецьких укріплень; - козацькі хрести; - багато чисельні храми. 	<p>Ресторани та інші заклади ресторанного господарства: зареєстровано 1271 підприємство.</p>	<p>Ставлення місцевої громади, підприємств:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проведення міжнародного інвестиційного форуму «Таврійські горизонти»; - створення інвестиційного порталу Херсонщини; - залучення міжнародної технічної допомоги (USAID, NEFCO Програма Британської ради в Україні «Активні громадяни» тощо); - проведення туристичного хабу 2018; - партнерство між Херсонською обласною держадміністрацією та Асоціацією «Аеропорти України»; - організація екскурсійних програм підприємствами («Нібулон», господарство П.М. Трубецького, будинок «Таврія»); - створення нового фестивалю їжі «Тишо-Тишо».
<p>Біосоціальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кость Гордієнко (засновник Олешківської Січі); - Олександр Потьомкін (засновник м. Херсон); - Фрідріх Фальц-Фейн (засновник Асканії-Нової); - Остап Вишня (письменник). 	<p>Колективні засоби розміщення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 11 курортних населених пунктів; - близько 1000 пансіонатів та готелів приватного сектору; - 300 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, колективної власності: з них 53 – дитячі спеціалізовані заклади; - 56 садіб зеленого туризму; - 51 готельний комплекс 	
<p>Бальнеологічні ресурси:</p> <p>Понад 70 родовищ (мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, соляні озера).</p>		
<p>Подієві ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мельпомена Таврії; - Чорноморські ігри; - Чумацький шлях; - Парусна регата; - Купальські зорі; - Український кавун – солодке диво. 	<p>Розваги та атракції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Скадовський дельфінарій; - Виноробне господарство князя П.М. Трубецького; - Дім марочних коньяків «Таврія»; - Аквапарк «Оазис»; - Кінний клуб. 	

Джерело: складено авторами за [83].

Додаток Р

Херсонський обласний краєзнавчий музей

Херсонський обласний художній музей ім. Олексія Шовкуненка

Музей Дому марочних коньяків «Таврія». Створений у 1973 році.

Додаток С

ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ ХЕРСОНЩИНИ

Назва	Характеристика
1	2
1. Курган «Огуз», Нижньосірогозький район	Курган «Огуз» –пам'ятка археології, який є надмогильною земляною спорудою, де знаходяться поховання людей приблизно IV-III ст. до н.е. Курган відноситься до так званих «царських» скіфських курганів.
2. Пам'ятник «С.Б. Фальц-Фейн», Каланчацький район	Пам'ятник зведений в с.Хорли Каланчацького району на честь представниці відомого на Півдні України роду землевласників-меценатів Софії Фальц-Фейн.
3. Азово-Сиваський національний природний парк/острів Бірючий, Генічеський район	Указом Президента України від 25 лютого 1993 року № 62 створено Азово-Сиваський національний природний парк з метою збереження генофонду рослинного і тваринного світу, унікальних природних комплексів північного Приазов'я. Загальна площа парку становить 52154,0 га, з них 8469,0 га суходолу і 43685,0 га акваторії Азовського моря, оз. Сиваш та Утлюцького лиману.
4. Чорноморський біосферний заповідник, Голопристанський район	Чорноморський біосферний заповідник — це цілий комплекс заповідних територій, який, крім біосферного резервата, включає заказник, природний парк та комплекс ботанічних територій різного рівня. Фауна заповідника нараховує близько 3500 видів. Хребетні тварини представлені 462 видами, з яких найбільш різноманітних птахи – їх відмічено 309 видів. Загалом на території заповідника гніздяться 110 видів птахів, мешкають 29 видів тварин, занесених до Європейського червоного списку, та 124 види, занесених до Червоної книги України.
5. Джарилгацький національний природний парк/острів Джарилгач, Скадовський район	Джарилгач (у перекладі з тюркської «обпалені дерева») – найбільший острів в Україні, який приваблює відпочиваючих та туристів широким піщаним берегом, цілющою водою з вмістом йоду, броду, лікувальними грязями, сприятливим кліматом, незайманою природою та дивовижним кліматом.

Продовження 1 Додатку С

1	2
6. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім.Ф.Е.Фальц-Фейна, Чаплинський район	<p>Найстаріший степовий резерват світу, одне з 7 природних чудес України, що входить до «100 великих заповідників і парків світу».</p> <p>Заповідник заснований Фрідріхом Фальц-Фейном в 1898 році, його площа становить 33 307,6 га, з них 11 054 га — «абсолютно заповідна» степова зона — найбільша в Європі територія охоронного степу. Тут ростуть понад 400 видів унікальних рослин, мешкає більше 1000 видів тварин, тільки тут збереглися ділянки унікального сріблястого ковила.</p> <p>В біосферному заповіднику «Асканія-Нова» розташований один з найбільших на півдні України штучно вирощених лісів, старий ботанічний сад, акліматизаційний зоологічний парк, орнітопарк.</p>
7. Олешківський національний природний парк/Олешківська пустеля, Цюрупинський район	<p>Олешківські піски — єдина в Європі природна пустеля, що межує з найбільшими в світі штучними лісами. Загальна площа пісків складає 2100 кв. км, з них 1000 кв. км покрита лісами.</p>
8. Коса Арабатська Стрілка, Генічеський район	<p>Арабатська стрілка — піщана коса довжиною понад сто кілометрів і шириною від 250 метрів до 7 кілометрів, складається переважно з черепашкового матеріалу і відділяє затоку Сиваш від Азовського моря.</p>
9. Свято-Григорівський Бізюків чоловічий монастир, Бериславський район	<p>Свято-Григорівський Бізюків чоловічий монастир є найбільшою святиною Херсонщини та заснований в 1782 році. На початку XX століття увійшов у п'ятірку найбагатших монастирів Російської імперії. До наших днів збереглися печерні келії (XVIII століття), стіни з вежами (1817 рік), брама (1898 рік), зимовий Покровський собор (поч. XX століття), трапезна (поч. XX століття) архієрейські палати (поч. XX століття) Спаська (нині Покровська) церква (поч. XX століття), фонтани, ряд господарських будівель.</p>

Продовження 2 Додатку С

1	2
10. Станіслав-Аджигольські маяки, Голопристанський район	Дальній та Близький Станіслав-Аджигольські маяки — це ажурні металеві вежі гіперболоїдної конструкції були зведені на штучних островах у 1908–1911 рр. за проектом відомого російського інженера В.Г. Шухова на замовлення морського відомства. Висота Близького (Переднього) – 34 м. Він розташований поблизу острова Вербка проти села Станіслав.
11. Кам'янська Січ, Бериславський район	Кам'янська Січ — місце невмирущої слави Запорізького козацтва, яка проіснувала до 1734 року, є філією Національного заповідника «Хортиця». Кам'янська Січ єдина, в якій у 21 столітті збереглися 3 основні складові: кіш (курені, скарбниця, головна площа), передмістя (виробничі майстерні, житлові будинки, козацькі кабаки), козацьке кладовище (з унікальним курганом і могилою кошового отамана Костя Гордієнка).
12. Олешківська Січ, Цюрупинський район	Олешківська Січ — територіально-військова організація запорозьких козаків України у пониззі на лівому березі Дніпра на території володінь Кримського ханства. Землі під Січ були надані ханом Девлет-Гіреєм II на прохання кошового отамана Костя Гордієнка.
13. Набережна м.Гола Пристань, м.Гола Пристань	Знайомство з м. Голою Пристанню починається з більш ніж кілометрової набережної, що простяглася сьогодні вздовж одного з рукавів Дніпра — Конки. Саме з цього місця починалася й історія заснування міста. На сьогодні набережна — це відпочинкова зона, центр усіх культурно-мистецьких заходів, фестивалів, всього, що відбувається в місті.
14. Виноробне господарство та садиба Князя П.М.Трубецького, Бериславський район	Виноробне господарство Князя П.М.Трубецького — єдине з часів Російської імперії шато. Історія підприємства налічує 122 роки, і почалася з посадки перших сортових лоз винограду Князем Трубецьким.

Продовження 3 Додатку С

1	2
15. «Лемурийське озеро» затоки Сиваш, Чаплинський район	Впроваджуються інноваційні умови й створюється сучасна інфраструктура для розвитку сільського зеленого туризму з використанням цілющих лікувальних грязей Лемурийського джерела затоки Сиваш, внаслідок чого виникла ідея створення проекту Народного курорту на Лемурийському озері.
16. «Цілющий гейзер», Голопристанський район	В Голопристанському районі в 800 м. від Тендрівського лиману знаходиться унікальне за своїми природними і лікувальними властивостями — гаряче джерело «Цілющий гейзер». На джерелі споруджені три купальні — дві з гарячою водою, одна з лікувальною гряззю. Температура води складає до 70 градусів. Йодо-бромисте джерело має цілющий вплив на опорно-руховий апарат, щитовидну залозу, нервову систему і дихальні шляхи.
17. Херсонський обласний краєзнавчий музей, м.Херсон	Музей заснований у 1890 році відомим українським громадським діячем, археологом і краєзнавцем В.І.Гошкевичем. У фондах музею зберігається понад 170 тис. музейних предметів, серед яких одне з найкращих в Україні археологічних зібрань, в якому вік найстаріших знахідок — більше 17 тис. років; цікава колекція монет античних міст Північного Причорномор'я; великий комплекс зразків холодної і вогнепальної зброї XVI — XX ст.; колекція мисливських рушниць XVIII — XIX ст., що приваблює витонченістю форм і високим мистецтвом майстрів-зброярів; чудові зібрання порцеляни, антикварних меблів.
18. Єкатерининський собор, м.Херсон	Свято-Єкатерининський собор став першим кам'яним храмом міста, його духовним, культурним й історичним центром. В Північному Причорномор'ї важко відшукати храм, який би мав таку ж багату і славу долю, оповиту численними легендами і таємницями. На території Собору похований засновник міста Херсон — легендарний князь Григорій Потьомкін-Таврійський.

Продовження 4 Додатку С

1	2
19. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара, м.Херсон	Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара — один з найкрупніших інформаційних та культурних центрів південного регіону України. Щорічно послугами книгозбірні користуються до 40 тис. мешканців міста й області.
20. Пам'ятник «Г.О. Потьомкіну», м.Херсон	Потьомкін Григорій Олександрович (1739-1791 рр.) – російський державний і військовий діяч, дипломат, генерал-фельдмаршал. Г.О.Потьомкін сприяв розвитку причорноморського краю. Відповідно до указу Катерини II на ім'я Г.О.Потьомкіна 18 червня 1778 р. засновано м.Херсон.
21. Херсонська фортеця, м.Херсон	Очаківська та Московська брами Херсонської фортеці є одними з найстаріших споруд міста, що збереглися до наших днів. Брами збудовані в 1783 р. та названі за напрямками доріг, що вели з Херсонської фортеці на Очаків і на Москву чи Петербург.
22. Каховський історичний музей, м.Каховка	Каховський історичний музей – найстаріший провінційний музей області. Він відчинив свої двері далекого 1940-го року як музей історії Каховського плацдарму. Зараз – це філія Херсонського обласного краєзнавчого музею.
23. Скадовський історико-краєзнавчий музей, м.Скадовськ	Скадовський районний історико-краєзнавчий музей розташований в єдиному у місті будинку дореволюційної побудови, який називається «Будинком з колонами». Цей двоповерховий будиночок з античними колонами був побудований у 1910-х роках.
24. Скадовський дельфінарій «Акварель», м.Скадовськ	У 2012 році розпочав роботу дельфінарій «Акварель» в м. Скадовську, інвестиції в будівництво якого склали понад 5,3 млн. грн. А вже у 2013 році на базі дельфінарію відкрито перший в південній Україні центр реабілітації та відпочинку, який спеціалізується на лікуванні та реабілітації дітей хворих на розлади нервової системи.

Продовження 5 Додатку С

1	2
25. Санаторій «Гопри», м.Гола Пристань	Історія туристично-курортної галузі області відраховує свій початок з невеличкої грязелікувальні, відкритої Херсонським повітовим земством на озері Соляне в містечку Гола Пристань у червні 1889 року – нині широковідомого санаторію «Гопри». Санаторій «Гопри» відомий своїми сульфідно-муловими грязями та хлоридно-натрієвою ропою.
26. «Зелені Хутори Таврії», Голопристанський район	Історичний музей під відкритим небом, що розташований на території лісостепової зони Херсонщини та Дніпровських плавнів на місці старовинних хуторів, які існували тут ще до початку 20-го століття. Тут відроджуються українські народні традиції та забуті ремесла. Комплекс поєднує культурно-просвітницьку, екологічну та розважально-ігрову складові на базі синтезу історії краю, екології і сучасного мистецтва.
27. Комплекс рибалки та відпочинку «Дельта Дніпра», Білозерський район	Комплекс розташований у самому пониззі річки Дніпро, яке є ідеальним для риболовлі. Відпочинок в комплексі «Дельта Дніпра» — це не тільки відмінна риболовля, але й нові пригоди, подорожі по величній річці, мальовнича природа, чисте повітря та багато іншого.
28. Гребля першої на півдні України гідроелектростанції, Великоолександрівський район	Будова і гребля Великоолександрівської ГЕС на річці Інгулець — одна із перших в Україні та є пам'ятником архітектури, який охороняється державою. ГЕС побудована в 1928 році за планом ГОЕРЛО.
29. Яхт-клуб «Maximmarine», м.Нова Каховка	Яхт-клуб «Maximmarine» має сучасну розвинену інфраструктуру: готель, ресторан, басейн, релакс-зона, тенісні корти, конференц-зал, сцена, прокат водної техніки та інші послуги.